

NIBIO
NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

NIBIO BOK | 9 (4) 2023

Kristian Bjerke (red.)

Utsyn over norsk landbruk

Tilstand og utviklingstrekk 2023

Forfattere: Erik Bøe, Oddmund Hjukse, Signe Kårstad, Lars Johan Rustad,
Mads Svennerud, Heidi Knutsen og Kristian Bjerke (red.)

Tittel: Utsyn over Norsk landbruk. Tilstand og utviklingstrekk 2023

Redaktør: Kristian Bjerke

Fagredaktør: Hildegunn Norheim, direktør for Kart- og statistikkdivisjonen

Forsidefoto: Kristian Bjerke, NIBIO

NIBIO BOK 9(4) 2023

ISBN: 978-82-17-03305-9

ISSN: 2464-1189

Forord

«Utsyn over norsk landbruk» kom første gang i 1995, og blir i 2023 utgitt for 28. gang.

Formålet med publikasjonen er å samle en del av den informasjonen som årlig blir publisert innenfor landbruksområdet, fra blant annet Statistisk sentralbyrå, Budsjett-nemnda for jordbruket og NIBIO. Felles for mye av informasjonen som er samlet i «Utsyn over norsk landbruk», er at den i første rekke er utarbeidet til spesielle formål og rettet mot de institusjoner og personer som arbeider med landbruksspørsmål til daglig. «Utsyn over norsk landbruk» retter seg mot et bredere publikum; forvaltning, politikere, journalister, studenter, skoleelever og andre med interesse for norsk landbruk. Utsynet vil også være et nyttig oppslagsverk for dem som trenger oppdaterte data og beskrivelser av de viktigste utviklingstrekkene i norsk landbruk.

Publikasjonen er utarbeidet ved felles innsats fra en rekke av NIBIOs medarbeidere. Erik Bøe, Oddmund Hjukse, Signe Kårstad, Lars Johan Rustad, Mads Svennerud og Heidi Knutsen har alle bidratt i arbeidet med årets Utsyn. Kristian Bjerke har vært prosjektleder og redaktør.

Arbeidet med rapporten ble avsluttet september 2023.

Hildegunn Norheim

Oslo/Ås, 29.09.2023

Innhold

1	Innledning.....	7
2	Landbruket og landbrukspolitikken.....	9
2.1	Landbruket i Norge.....	10
2.2	Landbruket i nasjonaløkonomisk sammenheng.....	11
2.3	Norsk landbrukspolitik.....	12
2.3.1	Stortingsmeldinger og strategier	12
2.3.2	Lover, reguleringer og prissystemer	22
2.3.3	Jordbruksoppjøret i 2023	25
2.4	Internasjonale rammebetingelser	28
3	Ressurser i norsk jordbruk.....	35
3.1	Naturressurser	36
3.2	Husdyr	38
3.3	Bruksstørrelse, strukturutvikling og arbeidsforbruk	39
3.4	Kapitalressurser.....	40
4	Økonomien i jordbruket.....	43
4.1	Nasjonalt nivå.....	44
4.1.1	Jordbrukets samlede inntekter	44
4.1.2	Jordbrukets samlede kostnader.....	46
4.1.3	Økonomisk resultat på totalnivå.....	47
4.1.4	Jordbruk og næringsmiddelindustri i regionaløkonomisk sammenheng	50
4.2	Økonomisk resultat på ulike typer av bruk	51
5	Produksjon, bearbeiding og forbruk av jordbruksvarer.....	55
5.1	Verdikjeden for matvarer i Norge	56
5.1.1	Førstehåndsomsetningen	56
5.1.2	Videreforedling	56
5.1.3	Engros- og dagligvarehandelen.....	58
5.2	Produksjon, forbruk og omsetning av noen jordbruksvarer	60
5.2.1	Melk og melkeprodukter	60
5.2.2	Kjøtt og egg	61
5.2.3	Planteprodukter.....	63
5.2.4	Økologisk produksjon og omsetning.....	65

5.3	Prisutvikling på matvarer	70
5.4	Norskprodusert andel, import og eksport	71
5.4.1	Norskprodusert andel av matvareforbruket.....	71
5.4.2	Import og eksport	72
6	Skogbruk i Norge	77
6.1	Ressurser i skogbruket	78
6.1.1	Naturressurser	78
6.1.2	Realkapitalen	78
6.2	Økonomi, eierstruktur og organisasjonsforhold	80
6.2.1	Storviltet	82
6.2.2	Skogen som klimaregulator	83
6.3	Skogbruk og skogindustri i regionaløkonomisk sammenheng	84

1. Innledning

Utsyn over norsk landbruk – Tilstand og utviklingstrekk 2023» skal gi et kort overblikk over norsk landbruk og gjenspeile hva som har skjedd i landbrukssektoren siste år. Kapitlene i rapporten utgjør en helhet, men kan også leses hver for seg. Hvert kapittel avsluttes med en oversikt over den litteraturen det er henvist til i kapittelet.

Oppbyggingen av «Utsyn»

Landbruket i Norge er i stor grad påvirket av naturgitte forhold, men også teknologisk utvikling, nasjonal- og internasjonal politikk, økonomiske forhold, og den generelle samfunnsutviklingen gir rammer for landbruket. I kapittelet «Landbruket og landbrukspolitikken» kan man lese mer om både nasjonale- og internasjonale rammesvilkår for landbruket. I dette kapittelet er også viktige stortingsmeldinger og strategier på landbruksområdet beskrevet. Jordbruksoppjøret legger rammer for jordbruket i Norge. I 2023 endte jordbruksforhandlingene med avtale og en rekordhøy ramme. Jordbruksforhandlingene og jordbruksoppjøret for 2023 er beskrevet i kapittel 2.

Kapittel 3, «Ressurser i norsk jordbruk», gir en oversikt over arealressurser og husdyrhold på norske gårdsbruk. Totalt var 9,84 mill. dekar jordbruksareal i drift i 2022. Utviklingen viser at det blir stadig færre jordbruksbedrifter uten at produksjonsvolumet går ned. I kapittel 3 kan man også lese mer om strukturutvikling og kapitalressurser i jordbruket.

I kapittel 4, «Økonomien i jordbruket», kan man blant annet lese at jordbrukets samlede inntekter var på 57,1 mrd. kroner i 2022, og få vite mer om hva ulike produksjoner bidrar med. Jordbrukets kostnader og samlede økonomiske resultat er beskrevet i dette kapittelet. Også økonomisk utvikling på ulike typer bruk er beskrevet i kapittel 4.

«Produksjon, bearbeiding og forbruk av jordbruksvarer» er tittelen på kapittel 5. Norsk matindustri er en stor avtaker av jordbruksprodukter, og har stor betydning for verdiskaping og sysselsetting. Matindustrien er kort omtalt i dette kapittelet. Også omsetningskanaler for matvarer er omtalt her. Man kan i tillegg lese mer om produksjon, forbruk og omsetning av melk og melkeprodukter, kjøtt og egg og planteprodukter. Utvikling i priser er vist for noen viktige matvarer. I dette kapittelet er også status for økologisk produksjon og omsetning kort beskrevet. En stor del av maten vi spiser i Norge, er basert på importerte varer. Sist i kapittel 5 er forholdet mellom norsk produksjon, import og eksport, vist.

Skogen i Norge dekker ca. 37 prosent av landarealet. I tillegg til tømmer, er det jaktbare viltet en stor økonomisk ressurs i skogbruket og for utmarksområdene i Norge. Ved siden av å være råstoffleverandør, er skogen viktig som klimaregulator. Skogbruket i Norge er beskrevet i kapittel 6.

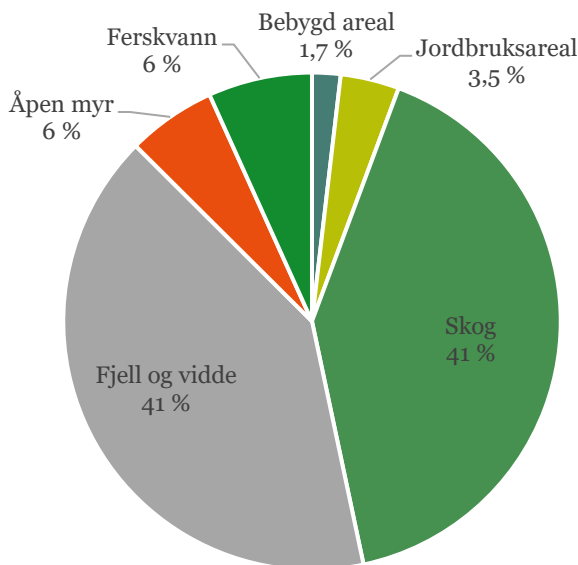
2. Landbruket og landbrukspolitikken

2.1 Landbruket i Norge

De siste 150 årene har det vært kontinuerlige omstillinger i norsk landbruk. Etter andre verdenskrig har gårdsbrukene blitt færre, større og mer spesialiserte. Utviklingen har gått fra et arbeidsintensivt til et kapital- og kunnskapsintensivt landbruk.

Rammevilkårene for landbruket i Norge påvirkes i stor grad av naturgitte forhold, teknologisk utvikling, landbruks- og handelspolitikk, økonomiske forhold og generell samfunnsutvikling.

Bare 3,5 prosent av det samlede landarealet i Norge (utenom Svalbard og Jan Mayen) er jordbruksareal. Skog dekker 41 prosent. Til sammenligning utgjør bebygd areal bare 1,7 prosent av landarealet.

Figur 2.1 Arealstatistikk for Norge

Kilde: (SSB 2023a)

Klimatiske forhold er avgjørende for hvilke jordbruksvekster som kan dyrkes, og for avlingsnivået. Norge ligger i ytterkanten av dyrkingsområdet for flere viktige vekster og er et av få europeiske land som ikke dyrker sukkervekster. Klimaet gjør også sitt til at kornavlingene per arealenhet er mindre enn i mange andre europeiske land. I store deler av landet er fôr dyrking, hovedsakelig gras, langt på vei eneste mulig

planteproduksjon. Grovfôrbasert husdyrproduksjon har derfor stor betydning i norsk jordbruk. Også en stor del av kornavlingen blir brukt til husdyrfôr. Det kjølige klimaet begrenser forekomsten av plantesykdommer og skadedyr. Husdyravl og planteforedling er viktig, og framgangen har vært stor. I mange land er gen-modifisering og hormonbehandling tatt i bruk i jordbruket, men slike metoder er ikke godkjent i Norge.

Landbruket både slipper ut og binder CO₂ gjennom sin produksjon. Det forskes på hvilken nettovirkning ulike produksjoner har for klimaregnskapet. I oktober 2020 ble landbrukets klimakalkulator lansert. Klimakalkulatoren skal gi bonden et bedre verktøy for å beregne utslipp på egen gård og jobbe med gode klimatiltak på gårdsnivå. I første omgang er landbrukets klimakalkulator utviklet for melkeproduksjon, ammeku, svinehold, slaktekylling og kornproduksjon, men planen er å inkludere flere produksjoner etter hvert. Fra 2021 til 2022 har landbruket i Norge redusert sitt klimagassutslipp med rundt 2% (SSB 2023b).

Etterspørselen etter matvarer totalt, og sammensetningen av «matvarekurven», påvirkes av husholdningenes preferanser og inntekter, samt prisen på mat og andre varer. De fleste matvarer har lav pris- og inntektselastisitet. Dette betyr blant annet at etterspørselen endrer seg lite når inntektsnivået i samfunnet endrer seg, og at selv relativt små endringer i tilgangen på matvarer kan gi store utslag i prisen. Det er også importvern for mange landbruksvarer som ytterligere reduserer mengden importerte matvarer, igjennom tollbeskyttelse.

Antall jordbruksbedrifter i Norge går stadig ned. Fra 2000 til 2022 har antall jordbruksbedrifter blitt redusert med 46,7%. Samtidig som antall jordbruksbedrifter går ned, er totalt jordbruksareal målt i dekar relativt uendret i samme tidsperiode. Dette vil si at jordbruksbedriftene som er igjen, har mer dekar enn før (SSB 2023c).

Dagligvarehandelen er sterkt konsentrert i Norge, av tre dagligvarekjeder: NorgesGruppen, Rema og Coop. Det er store inngangsbarrierer i norsk dagligvarehandel, ettersom de store er veletablerte med egne grossister, avtaler og landsdekkende butikker. Historisk sett har små aktører blitt kjøpt opp av disse tre. Dessuten er salget av kjedenes egne merkevarer økende, noe som skaper utfordringer for de kjente merkevarene.

2.2 Landbruket i nasjonaløkonomisk sammenheng

Per 2022 er det omtrent 37 682 jordbruksbedrifter i Norge, ifølge SSB (SSB 2023d). Sammenlignet med 2021 er det en nedgang med 397 jordbruksbedrifter. Bønders jordbruksareal har endret seg drastisk de siste 50 årene. Rundt 1970 og tilbake i tid var det svært vanlig med små gårdsbruk under 50 dekar. Dette har derimot snudd i nyere tid, hvor det mest vanlige fra 1999 og utover er gårdsbruk imellom 100-199 dekar (SSB 2023e).

Beregnet etter prinsippene i Nasjonalregnskapet var produksjon i basisverdi for jord- og skogbruk på ca. 62,69 mrd. kroner i 2022. Dette er en økning på 6,65 mrd. Kroner sammenlignet med 2021. Disse størrelsene er målt i løpende priser. Bruttoproduktet (produksjonsverdi minus produktinnsats) har derimot sunket fra 24,31 mrd. kroner i 2021 til 22,99 mrd. kroner i 2022 (SSB 2023f). Bruttoproduktet er et mye brukt uttrykk for verdiskaping i en næring eller et land. Produktspesifikke tilskudd inngår i produksjonsverdi og bruttoprodukt, men ikke andre tilskudd. For jordbruket vil det blant annet si at direkte pristilskudd er med, men ikke andre tilskudd. Avskrivninger (kapitalslit) er ikke trukket fra.

Gjennom mange år har bruttoproduktet for andre næringer i Norge økt mer enn bruttoproduktet fra jord- og skogbruk. Fra 2020 til 2022 har bruttoproduktet for alle næringer økt med 68%, sammenlignet med kun 3,9% for jord- og skogbruk (SSB 2023g).

Selv om jord- og skogbruk utgjør en relativt liten del av nasjonaløkonomien, målt ut fra Nasjonalregnskapet, har de to næringene større betydning i enkelte fylker og kommuner. De to næringene har også stor betydning for aktivitet i andre næringer som næringsmiddelindustri, treforedling og tre- og trevareindustri.

Inntekstdannelsen i norsk jordbruk er i stor grad politisk betinget, spesielt gjennom importvern, tilskudd og jordbruksavtaler. Råvarepriser på verdensmarkedet har variert en god del de senere årene. For varer med toll og import kan prisvariasjonen dempes ved administrative endringer i tollsatsene. Endringer i kronekursen vil også påvirke importpriser og norsk konkurranseevne. Det siste året har det vært en kraftig kostnadsvekst på flere viktige innsatsfaktorer, særlig har kostnader til gjødsel og elektrisk kraft hatt en ekstraordinær vekst.

2.3 Norsk landbrukspolitikk

Regjeringen legger fram sine mål for landbruket gjennom meldinger til Stortinget. Sammen med lover, reguleringer og prissystemer gir dette nasjonale rammevilkår for landbruket.

2.3.1 Stortingsmeldinger og strategier

Etter 2015 er det lagt fram flere meldinger om landbruket. I desember 2016 ble den siste jordbruksmeldingen lagt fram, og skogmeldingen ble behandlet i Stortinget i januar 2017. I tillegg har Stortinget behandlet melding om pelsdyrnæringen og om reindrifta. I 2018 ble det lagt fram en ny nasjonal strategi for økologisk jordbruk, og en nasjonal pollinatorstrategi. Sammen med meldinga om vekst og gründerskap i landbruket som kom i 2015, og strategi for landbruksbasert reiseliv dekker dette i hovedsak hele landbruksfeltet.

Melding om jordbruket – «Endring og utvikling. En fremtidsrettet jordbruksproduksjon»¹

Regjeringen Solberg la 9. desember 2016 fram jordbruksmelding til Stortinget. Dette ble gjort som en oppfølging av Stortingets flertallsmerknader ved behandlingen av jordbruksoppgjøret i 2014. I ingressen på departementets hjemmeside skrev de: «Verdikjeden i norsk jordbruk må i større grad tilpasse seg sterkere konkurranse i fremtiden: En effektiv næring som leverer det forbrukerne etterspør og som tar inn over seg et stadig mer krevende internasjonalt marked. Dette er en forutsetning for bærekraftig og økt norsk matproduksjon og for at det fremdeles kan være et mangfoldig jordbruk over hele landet. Norsk jordbruk har mange konkurransefortrinn og har et godt utgangspunkt for produksjon av konkurransedyktige kvalitetsprodukter. Det krever et fremtidsrettet jordbruk som er mindre politisk styrt og mer forbruker- og markedsrettet. Enklere virkemiddelstruktur med forenkling av ordninger, færre offentlige inngrep i næringsdriften, økt konkurranse gjennom endringer i markedsbalanseringen og mer markedsretting av produksjonen, er sentralt i regjeringens jordbrukspolitikk.»

Om målene for jordbrukspolitikken skrev regjeringen: «Jordbrukets samfunnsoppdrag er lønnsom og trygg matproduksjon i tråd med forbrukernes interesser, produksjon av fellesgoder og bidrag til sysselsetting og verdiskaping i hele landet.

Landbrukspolitikken har fire overordnede mål: matsikkerhet og beredskap, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser».

Stortingets behandling av jordbruksmeldingen legger føringer for jordbrukspolitikken og jordbruksoppgjørene, og Stortinget fravek meldingen på flere områder. Næringskomiteen støttet ikke at «kostnadseffektiv matproduksjon» er hovedformålet med jordbrukspolitikken, men de anså en kostnadseffektiv verdikjede for mat som ett av flere virkemidler for å nå de overordnede målene. De presiserte at «formålet med å øke matproduksjonen er å øke selvforsyningsgraden, styrke beredskapen og dekke etterspørselen.» Stortingsflertallet understreket videre at «landbrukspolitikken skal legge til rette for et aktivt landbruk over hele landet og med en foretaksstruktur som bygger på lokale jord-, beite-, skog- og utmarksressurser. Kvoteregioner for melk, fraktordninger og geografisk differensierte tilskudd er de viktigste virkemidlene for å sikre landbruk over hele landet. Det vil også i fremtiden være behov for en finmasket struktur på virkemidlene.»

Stortingsflertallet mente at forhandlingene med EU, de såkalte artikkel-19-forhandlingene, i størst mulig grad må skjerme norsk

¹ Kilder: Landbruks- og matdepartementet 2016a og Næringskomiteen 2017a.

landbruk. De pekte på at et velfungerende importvern også framover vil være avgjørende for å sikre det norske prisnivået, og ville derfor ikke støtte forslag som ensidig svekker Norges rettigheter i WTO-avtalen.

Næringskomiteen ønsket at en større del av det innenlandske forbruket av melkeprodukter skulle dekkes av norskprodusert melk. Dersom dette ikke var nok for å kompensere for bortfall av eksport av norskprodusert Jarlsbergost, mente komiteen at den statlige andelen av melkekvoten ikke skal selges ut igjen før markedet er i balanse. Flertallet mente at tilbakeholdt kvote bør benyttes i rekrutteringsøyemed og gi mulighet for nyetableringer når markedet igjen tillater dette, og at det er naturlig at oppkjøp og senere videresalg finansieres over fondet for omsetningsavgift for melk.

Stortinget understreket at inntekt både er et mål og det viktigste virkemiddelet for å nå andre landbrukspolitiske mål. For å sikre rekruttering, og for å løfte inntektsmulighetene i næringen, ville de at målet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. God markedstilpasning og produktivitetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsdannelsen. Flertallet mente at jordbruksfradraget har betydelig innvirkning på bondens økonomi og at fradraget fortsatt skal inngå i forhandlingsmaterialet og finansieringen av inntektsrammen.

Flertallet var opptatt av at selvforsyningen skal være høyest mulig. De peker på at det er flere måter å måle selvforsyning på, og legger til grunn at ulike målemetoder samlet kan gi et tilfredsstillende bilde av utviklingen. Det understrekes at norsk matproduksjon i størst mulig grad bør være basert på norske arealressurser. Flertallet mente også at matvareberedskap er viktig og at vi må være forberedt på kriser hvor handelssystemet i kortere eller lengre perioder ikke fungerer optimalt.

Hurdalsplattformen²

Høsten 2021 var det regjeringsskifte og Hurdalsplattformen, lagt frem av regjeringen Støre, ligger til grunn for landbrukspolitikken fremover. Å sikre Norges befolkning nok og trygg mat produsert på norske ressurser, og slik bidra til god helse, ernæring og arbeid, er her løftet frem som jordbruket sitt samfunnsoppdrag. Regjeringen ønsker å tette inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. For å kunne oppnå dette vil regjeringen lage en plan og også sikre riktig tallgrunnlag til jordbruksoppjøret for å kunne måle inntektsnivået.

I tillegg til å løfte frem lønnsomhet og inntektsnivå, er det i plattformen beskrevet ønsker for å sikre landbruk over hele landet, økt verdiskaping og redusert klimaavtrykk. Dette skal skje gjennom importvern, markedsreguleringer, reduserte klimagassutslipp og større opptak av karbon. Videre ønsker regjeringen økt

² Regjeringen 2021

selvforsyning og matvareberedskap, gjennom et selvforsyningsmål på 50 prosent og etablering av beredskapslager av korn. Hurdalsplattformen går inn på flere andre områder i jordbruket, som tak på tilskudd, erstatninger for avlingsskade, lov om matkasting, velferdsordninger, investeringsvirkemidler, forskning og utdanning, rammevilkår i hestesporten og erstatninger i pelsdyrnæringen.

Klimaplan 2021-2030³ og klimaavtale⁴

I januar 2021 ble klimaplanen lagt fram. Bakgrunnen er at «Vi må førebu samfunnet og tilpasse oss eit klima i endring. Kampen mot klimaendringane krev at vi saman handlar kraftfullt for å kutte utsleppa av klimagassar i ein global dugnad.»

Om jordbruket står det at «Regjeringa og jordbruket har inngått ein avtale om å redusere utsleppa og auke opptaket av klimagassar i jordbrukssektoren. Norske bønder har teke initiativ til å kutte egne utslepp. Det bidreg til å gjere det mogleg å nå klimamåla. Partane har forplikta seg til å redusere utsleppa og auka opptaket av klimagassar tilsvarande 5 millionar tonn CO₂-ekvivalentar samla i tiårsperioden 2021–2030. For å nå målet skal vi leggje til rette for at jordbruket kan ta gode klimaval. Samstundes skal vi arbeide med forbruksendringar, som indirekte bidreg til å redusere klimagassutsleppa frå jordbrukssektoren.»

Klimaavtalen mellom jordbrukets organisasjoner og regjeringen ble inngått i 2019. Avtalen har en del om jordbrukets bidrag til reduksjon i klimagassutslipp. En del om regjeringens arbeid med forbruksendringer og en del om regnskapsføring av tiltak.

Som en videreføring av klimaavtalens første del ble Landbrukets klimaplan laget. Den viser hvordan et samlet jordbruk gjennom åtte satsingsområder skal nå målet om å kutte klimagassutslipp og øke opptaket av karbon i jord fra 2021 til 2030. Satsingsområdene er utrulling av klimakalkulator og satsing på klimarådgivning, tiltak innen føring, avl og friskere husdyr, fossilfri maskinpark, fossilfri oppvarming, bedre bruk av gjødsel og god agronomi, bruk av husdyrgjødsel som råstoff i industrielle biogassanlegg, jorda som karbonlager, ny climateknologi.

³ Klima og miljødepartementet 2021

⁴ Bondelaget 2019

Melding om skogbruket – «Verdier i vekst. Konkurransedyktig skog og trenæring»⁵

I oktober 2016 ble skogbruksmeldingen lagt frem for Stortinget. I denne meldingen la regjeringen Solberg fram sine prioriteringer for skogbruket i Norge de kommende årene.

Et viktig område er forbedring av infrastrukturen. Man ønsker å videreutvikle skogveinettet og å utbedre flaskehalsen på det offentlige veinettet. I tillegg ønsker man økt tilrettelegging av transport av tømmer på jernbane og utbygging av tømmerkaier som sikrer rasjonell og kostnadseffektiv transport av tømmer langs kysten.

Gunstige finansielle rammevilkår skal sørge for tilstrekkelig tilgang til kapital til omstilling og effektivisering av eksisterende foredlingsbedrifter og kapital til nyetableringer. I tillegg varslet regjeringen en skattereform med målom å redusere skattetrykket både for inntekt og formue. Det legges også opp til forenklinger i lovverket knyttet til landbruksbeskatningen. Med disse tiltakene ønsket regjeringen å stimulere til investeringer og vekst i skognæringen.

Regjeringen Solberg ønsket endringer i eiendomslovgivningen og å oppheve priskontrollen, som et ledd for å øke omsetningen av skogbrukseiendommer. Dagens eiendomsstruktur kjennetegnes ved mange små skogeierdommer. For å få en mer rasjonell eiendomsstruktur på sikt, ønsket regjeringen å legge til rette for et mer effektivt jordskifte.

Samtidig som man ønsker å øke avvirkingen, skal skogressursene ivaretas gjennom aktiv bruk av skogkultur og planting etter hogst. I tillegg vil regjeringen følge opp skogtiltakene i klimaforliket, hvor man tar sikte på å øke skogens karbonlager. Bruken av tre som byggemateriale og utvikling av nye produkter med tre som innsatsfaktor skal økes. Ved hjelp økt kunnskap om skogens biomangfold, vil man kunne ivareta miljøhensyn i form av nøkkelbiotoper og rødlistearter når den enkelte skogeier skal foreta hogst på sin eiendom.

Økt bruk av biodrivstoff er et annet satsningsområde. For å oppnå dette, økte omsetningskravet for bruk av biodrivstoff til vegtrafikk. Kravet var 5,5 prosent når meldingen kom og er senere økt flere ganger. Forslaget som var på høring sommeren 2023 er økning fra 17 til 19 prosent biodrivstoff. Av dette foreslås nå at 14,5 prosent være avansert biodrivstoff utviklet fra trevirke. Satsing på økt forskning og innovasjon skal bidra til å øke verdiskaping og sysselsetting i skognæringen. Dette skal skje gjennom videreføring av eksisterende virkemidler og å styrke koblingene

⁵ Landbruks og matdepartementet 2016b

mellom forskningsmiljøene og næringen. I tillegg vil regjeringen styrke kompetansen for hele næringen gjennom ulike kompetanse- og rekrutteringstiltak.

I tillegg til forvaltning av nasjonale skogressurser, vil Norge bidra aktivt internasjonalt i ulike fora. Her vil man i stor grad arbeide for en felles forståelse av hva bærekraftig skogbruk innebærer. Målene for bærekraftig skogbruk er å stanse avskoging, tap av biologiske mangfold og landforringelse. Dette bidrar til å opprettholde ressursgrunnlaget og den langsiktige verdiskapingen fra skogen i et globalt perspektiv.

Pelsdyrhold

Pelsdyrnæringen var lenge omstridt. Regjeringen Stoltenberg II oppnevnte derfor i 2013 et offentlig utvalg for å gjennomgå pelsdyrnæringen. Dette utvalget avga sin rapport 15. desember 2014. Deretter vedtok Stortinget å anmode regjeringen om «å vurdere forbud mot norsk pelsdyroppdrett i arbeidet med oppfølging av pelsdyrutvalget.»

I Melding til Stortinget 8 (2016-2017)⁶ fulgte regjeringen Solberg opp Stortingets anmodning om å vurdere forbud mot norsk pelsdyroppdrett. Regjeringen Solberg gikk inn for å videreføre muligheten til å drive pelsdyroppdrett med flere innstramminger i regelverket for å styrke dyrevelferden. Dette endret seg da Venstre gikk inn i regjeringen, og er beskrevet i Jeløya-plattformen i januar 2018, en politisk plattform for regjeringen Solberg.

Jeløy-plattformen la opp til en styrt avvikling av pelsdyrnæringen.

Lov om forbud mot hold av pelsdyr trådte i kraft 1. juli 2019⁷. Denne loven fastslår at det ikke er tillatt å holde dyr som skal avlives med primært formål om å selge eller på annen måte utnytte pelsen til dyret. Eksisterende produsenter som holdt pelsdyr 15. januar 2018, vil være unntatt forbudet og kan drive frem til 1. februar 2025, men vil etter dette også være omfattet av forbudet. Pelsdyrprodusenter med økonomiske tap som følge av forbudet, kan søke om kompensasjon. Vilkårene for kompensasjonsordningene ble definert i Forskrift om kompensasjon etter avvikling av hold av pelsdyr mv⁸, men i mars 2021 foreslo Landbruks- og matdepartementet endringer i kompensasjonsordningen, slik at de som rammes av forbudet kan gis kompensasjon på bakgrunn av ekspropriasjonserstatningsloven⁹. I Hurdalsplattformen til

⁶ Landbruks- og matdepartementet 2016c

⁷ Lovdata 2020a

⁸ Lovdata 2019 (FOR-2019-11-27-1587)

⁹ Landbruks- og matdepartementet 2021a

regjeringen Støre er det et ønske om å slutføre erstatningsoppgjøret for pelsdyrnæringen.

Melding om reindrifta – «Reindrift. Lang tradisjon – unike muligheter»¹⁰

I Norge foregår reindrift i rundt 140 kommuner og nesten 40 prosent av Norges landareal er reinbeiteområde (Landbruks- og matdepartementet, 2017a). Reinkjøtt utgjør omtrent 1–2 prosent av den totale produksjonen av rødt kjøtt i Norge. Reindrifta foregår i organiserte tamreinlag eller i samiske siida/distrikt. Det samiske reinbeiteområdet strekker seg fra Finnmark i nord til Hedmark i sør, mens organiserte tamreinlag hovedsakelig utøver reindrift i fjellområdene i Jotunheimen.

Melding til Stortinget 32 (2016-2017) *Reindrift. Lang tradisjon- unike muligheter* er en næringspolitisk melding om en samlet politikk for reindriften i Norge. Meldingen ble godkjent i statsråd 5. april 2017 og Stortinget har vedtatt næringskomiteens tilråding i Innst. 377 S (2016-2017) 16. juni 2017 (Næringskomiteen 2017b).

Økologisk bærekraftig drift med god produksjon står sentralt i meldingen. Økologisk bærekraftig reindrift innebærer at beitebruken ikke skal forringe beitekvaliteten eller mangfoldet av dyr og planter i de ulike årstidsbeitene, og er slik sett relatert til reintallet. Reindriftsloven av 2007 legger til rette for at næringen selv, gjennom bruksreglene, skal fastsette et økologisk og bærekraftig reintall i tråd med beitegrunnlaget i distriktet/siida. For å sikre økologisk bærekraft har myndighetene likevel måttet gripe inn i prosessen med fastsettelse og reduksjon av reintall i deler av Finnmark¹¹. I reindriftsmeldingen fremmes det forslag som skal sikre økologisk bærekraftig reindrift. Dette inkluderer blant annet et forslag om å endre formålsparagrafen til reindriftsloven slik at økologisk bærekraft prioriteres, innføre obligatorisk elektronisk individmerking av rein i tillegg til tradisjonelt øresnitt, samt å åpne for at næringen får begrenset innsyn i utøveres/siidaandelslederens reintall på distriktsnivå.

Strategier og tiltak for at næringen skal kunne utnytte sitt potensiale i en rasjonell markedsorientert retning, står også sentralt i meldingen. Dette omfatter bl.a. å sikre god produksjon og lønnsomhet i reinflokken, men også å utvikle og tilby nye og konkurransedyktige produkter og tjenester, f.eks. innen reiseliv eller lærings- og omsorgsbaserte tjenester, eller gjennom å produsere varer som møter sentrale forbrukertrender knyttet til kvalitet, opprinnelse og historie m.m. Videre påpeker meldingen at ny teknologi som bruk av droner og elektronisk individmerking, kan spare næringen for både tid og ressurser i forbindelse med tilsyn og samling av flokker.

¹⁰ Landbruks- og matdepartementet 2017a

¹¹ I 2012 var reintallet i Finnmark 42 000 dyr over det som var fastsatt som øvre reintall. Forholdsmessig reduksjon av reintallet i Finnmark og for totalt 231 utøvere/siidaandeler ble derfor vedtatt.

Melding om landbruksbasert næringsutvikling – «Garden som ressurs – marknaden som mål. Vekst og gründerskap innan landbruksbaserte næringar»¹²

I juni 2015 la regjeringen fram en melding til Stortinget om politikken for landbruksbasert næringsutvikling utenom tradisjonelt jord- og skogbruk (Landbruks- og matdepartementet 2015). Forslagene omhandler tiltak som skal styrke mulighetene for bedre utnytting av de samlede ressursene på garden, økt profesjonalisering og brukerretting, tilrettelegging for ytterligere vekst i markedene for lokalmat og drikke, stimulering til vekst innen landbruksbasert reiseliv og sterkere utnytting av utmarksressursene til næringsutvikling. Dessuten omhandler meldingen tiltak vedrørende utnytting av garden som arena for velferdstjenester, stimulering til bruk av klimavennlige energiløsninger og mer fleksible rammer for juletreproduksjon.

Nasjonal strategi for økologisk jordbruk (2018-2030)¹³

I mai 2018 la regjeringen fram en ny strategi for økologisk jordbruk. Strategien tar utgangspunkt i Meld. St. 11 (2016–2017), Jordbruksoppgjøret 2017 og endringer i statsbudsjettet i 2017.

I strategien går det fram at økologisk matproduksjon først og fremst skal bidra til at etterspørselen etter økologisk mat, så langt det er mulig, skal kunne dekkes av norsk produksjon. Dette skal bidra til økt matmangfold og mulighet for næringsutvikling og verdiskaping tilknyttet den økologiske produksjonen.

Markedet og etterspørselen etter økologiske produkter skal være styrende for utviklingen av økologisk produksjon, på lik linje med øvrig jordbruksproduksjon, og det er dette som er lagt til grunn for strategien. «*Den sterke veksten i omsetning av økologisk mat gir moglegeheiter for norske bønder som vil leggja om eller auke sin økologiske produksjon. Potensialet er særlig stort for økologiske grønnsaker, kornprodukt og frukt*», sa daværende landbruks- og matminister Jon Georg Dale i en pressemelding fra departementet¹⁴.

Det skal etableres et Økologiprogram som overbygning for hovedområdene i strategien. Med utgangspunkt i utfordringer i verdikjeden, skal økologiprogrammet bidra til en mer målrettet og effektiv bruk av virkemidlene over jordbruksavtalen. For å få til mer samordnet innsats mellom ulike aktører og organisasjoner, skal det opprettes et dialogforum med deltagelse fra sentrale aktører i hele verdikjeden.

¹² Landbruks- og matdepartementet 2015

¹³ Landbruks- og matdepartementet 2018a

¹⁴ Landbruks- og matdepartementet 2018b.

I tillegg skal det rettes innsats mot tre hovedområder: Kunnskap og kompetanse, tilrettelegging for økologisk produksjon og utvikling av en effektiv verdikjede.

I pressemeldingen blir utfordringer i verdikjeden trukket fram. Det er et behov for sterkere kobling mellom produksjon og marked, der signalene fra forbrukerne i større grad når produsentene. Samarbeid og dialog gjennom hele verdikjeden er derfor et viktig satsingsområde.

For å legge til rette for økologisk produksjon, vil blant annet virkemidler over jordbruksavtalen brukes til å stimulere produksjonen i tråd med etterspørselen.

Nasjonal pollinatorstrategi¹⁵

I juni 2018 la regjeringa fram en ny nasjonal strategi for pollinatorer. Strategien skal bidra til å sikre levedyktige bestander av villbier og andre pollinerende insekter. Å bevare pollinatorene er avgjørende for å ta vare på økosystemene. Det er registrert tilbakegang av pollinerende insekter, og det er stor internasjonal oppmerksomhet om pollinering som økosystemtjeneste og pollinatorenes betydning for naturmangfold og matproduksjon.

Strategien peker ut tre innsatsområder for å nå målet om å sikre levedyktige bestander av villbier og andre pollinerende insekter; økt kunnskap om utviklingen innen pollinerende arter og leveområder over tid, sikre gode leveområder for pollinatorene gjennom hele livssyklusen og unngå tap, og å sikre formidling av kunnskap om pollinatorer og om gode tiltak for alle målgrupper. Miljødirektoratet får ansvaret for å lede et pollinatorforum, en møteplass for aktører i privat- og offentlig sektor og relevante kunnskapsmiljø som skal bidra til å sikre at tiltakene som settes i gang, forsterker hverandre og bidrar til å oppnå målet om å sikre levedyktige bestander av villbier og andre pollinatorer.

I regjeringens pollinatorstrategi ble det bestemt at Miljødirektoratet skulle utarbeide en tiltaksplan for å følge opp strategiens mål. *Tiltaksplanen for ville pollinerende insekter* ble lagt frem i 2021 og skal bidra til å nå strategiens mål som er nevnt i avsnittet over. Å konkretisere hvilket ansvar de ulike sektorene har for å øke omfanget av gode leveområder for pollinatorer og unngå tap, er også et formål med tiltaksplanen. Det er presentert 24 nye tiltak strukturert etter de tre innsatsområdene. Disse går på økt kunnskap, blant annet gjennom å styrke kartlegging og overvåking av pollinerende insekter og sikre gode leveområder gjennom at hensyn til pollinerende insekter i større grad innarbeides i statens forvaltning av areal.

¹⁵ Departementa 2018.

Strategi for landbruksbasert reiseliv – «Opplevingar for ein kvar smak»¹⁶

I januar 2017 la Landbruks- og matdepartementet fram sin strategi for reiseliv basert på landbrukets og reindriftas ressurser (Landbruks- og matdepartementet 2017b). Utgangspunktet for strategien er et behov for å målrette regjeringens politikk for det landbruks- og reindriftsbaserte reiselivet. Strategien skal synliggjøre hvordan landbruket og reindrifta kan være innholdsleverandører for reiselivet og inngå i helhetlige reiselivsprodukter. Blant annet pekes det på kobling til de større reiselivsaktørene. Hurtigruta er et eksempel på en stor aktør som har hatt en bevisst satsing på lokalmat, og bruker dette som konkurransefortrinn.

Økt verdiskaping for mat- og reiselivsaktørene i landbruket og reindrifta er det overordnede målet for strategien. For å nå det overordnede målet må en spille på de samlede ressursene landbruket og reindrifta har tilgjengelig med utgangspunkt i eiendommen og utmarka.

I tillegg til hovedmålet, blir det definert to delmål som sier at Norge skal være en internasjonalt anerkjent matnasjon med tydelig lokal og regional identitet og at opplevelser og aktiviteter fra landbruket og reindrifta skal bidra til å utvikle Norge til et attraktivt reisemål. For å nå disse målene mener departementet blant annet at det er nødvendig med en enda tydeligere spissing av lokal og regional identitet. Det er også en forutsetning at tilbudene fra næringa må være lett synlige og tilgjengelige gjennom gode bestillingsløsninger.

Grøntsektoren mot 2035 – «Sammen for økt konkurransekraft, økt etterspørsel og mer norsk»¹⁷

Det ble signalisert et ønske om satsing på innovasjon og vekst i grøntsektoren i kjølvannet av jordbruksoppgjøret 2019. Det ble etablert et rådgivende utvalg som skulle legge frem en langsiktig plan for vekst i totalmarkedet, økt andel norske varer og styrket innovasjon for grønnsaker, frukt, bær, poteter og blomster. Grøntutvalget kom med både en vekstambisjon på 75 prosent for totalmarkedet av frukt og grønt, og en økning på 50 prosent for norskandelen i dette markedet. For å få en varig og bærekraftig økning i norskandelen fastslo utvalget at denne økningen må være etterspørselsdrevet. Utvalget foreslo seks anbefalingsområder og tilhørende tiltak for å muliggjøre vekstambisjonene. De første tiltakene går på å øke etterspørselen hos forbrukerne og i de ulike markedskanalene, utnytte innkjøpskraften i offentlig sektor, samt fire tiltak på produsentsiden gjennom produktutvikling og økt kvalitet, utvikling av bærekraft som

¹⁶ Landbruks- og matdepartementet 2017b

¹⁷ Grøntutvalget 2020

konkurransefortrinn, styrket produsentøkonomi og rekruttering til næringen og samordnet strategisk satsning på forskning og innovasjon.

På bakgrunn av utvalgets arbeid ble partene ved jordbruksforhandlingene i 2020 enige om å følge opp tiltakene beskrevet i rapporten med satsninger på¹⁸:

- investeringer innen grøntproduksjonene
- penger til prosjekter inne bærekraft og matmerking, forskningsmidler og utredninger
- anbefaling om oppretting av Forum for norsk grønt, en handlingsplan for grønne og innovative offentlige anskaffelser
- økning av målpriser og tilskudd.

Oppdatert jordvernstrategi

Den første jordvernstrategien som ble lagt frem i 2015, omhandlet blant annet omdisponering av dyrka jordbruksareal til andre formål. I strategien ble det satt mål om at man skulle klare å redusere omdisponeringen til under 4 000 dekar årlig innen utgangen av 2020. Jordvernstrategien ble oppdatert i 2021 med et nytt mål om omdisponering. KOSTRA-tall viste at det tidligere målet var nådd, da omdisponert jord var beregnet til å være 3 900 dekar i 2020. Målet om omdisponering ble da skjerpet til at det skal omdisponeres mindre enn 3 000 dekar i 2025.¹⁹ I Hurdalsplattformen ble det formulert et ønske om å verne matjord ved at mindre dyrka mark blir omdisponert til andre formål, og setter målet til å maksimalt omdisponere 2000 dekar årlig. Dette målet ble tatt inn i jordvernstrategien i 2023, og målet skal nås innen 2030.

2.3.2 Lover, reguleringer og prissystemer

Lover

Svært mange lover påvirker landbruket. Dette er både særlover som gjelder landbruk spesielt, men også mange lover med et videre virkeområde. Her nevnes bare noen få av alle aktuelle lover.

Odelsloven, konsesjonsloven og jordloven har betydning for omsetning av landbrukseiendommer og hvilke plikter som følger av å eie en landbrukseiendom. Arealgrensen for at det skal være odelsrett på en eiendom ble i 2017 satt til 35 dekar fulldyrka eller overflatedyrka jord eller mer enn 500 dekar produktiv skog. Menn og kvinner er likestilt med hensyn til odelsrett. Samboere er likestilt med ektefeller i odelsloven. Etterkommere etter den som hadde odelen, får odelsrett dersom noen av

¹⁸ Landbruks- og matdepartementet 2020

¹⁹ Landbruks- og matdepartementet. 2021

foreldrene har eid hele eiendommen med odel, eller hvis noen av besteforeldrene var siste eier av hele eiendommen med odel. Adgangen til å søke odelsfrigjøring for den som har kjøpt odelseiendom som tilleggsjord er opphevet.

Også i konsesjonsloven er arealgrensen for når det er konsesjonsplikt for å overta en landbrukseiendom 35 dekar fulldyrket eller overflatedyrket jord, eller 100 dekar totalareal om handelen ikke skjer innen familien. Det er boplikt for den som overtar en bebygd eiendom over arealgrensen for odling. Boplikten varer i fem år. Reglene om driveplikt er gitt i jordloven. Driveplikten er varig for alle som eier en eiendom med landbruksareal. Driveplikten kan oppfylles av eieren eller ved bortleie på vilkår som er fastsatt i loven. Blant annet må avtalen være skriftlig, ha en varighet på minst 10 år og føre til driftsmessig gode løsninger. Driveplikten gjelder hele eiertiden. Priskontroll på rene skogeiendommer er opphevet. Priskontrollen er bare avhengig av om eiendommen består av mer enn 35 dekar fulldyrka eller overflatedyrka jord.

Arveloven ble i desember 2020 endret ved at det ble innført en tidsfrist for dødsbo: «Hvis det i dødsboet inngår landbrukseiendom som består av minst fem dekar jordbruksareal eller minst 25 dekar produktiv skog, må eiendommen overføres fra dødsboet til en ny eier med tinglyst hjemmel innen tre år fra arvelaterens død». Hensikten er å sikre at jorda holdes i hevd og at eiendommer ikke blir stående ubebodd i årevis.

Matloven omfatter alle forhold i forbindelse med produksjon, bearbeiding og distribusjon av innsatsvarer og næringsmidler, herunder drikkevann. Dyrevelferdsloven omfatter alle forhold som påvirker velferd eller respekt for blant annet pattedyr, fugler og fisker.

Ved dyrking av myr, vil det over tid brytes ned karbon- og nitrogenholdig materiale som blant annet gir utslipp av klimagassen CO₂. Jordloven ble i 2019 endret slik at staten med hjemmel i lov kunne fastsette forbud mot nydyrking av jord. På bakgrunn av behovet for reduserte utslipp av klimagasser ble nydyrking av myr forbudt gjennom forskrift om nydyrking av 2. juni 2020 (Lovdata 2020b). Det lovfestede forbudet fra 2019 ble senere opphevet i juni 2021 (Lovdata 2021).

Produksjonsregulering

Svine- og fjørfeproduksjon er regulert ved konsesjon. Uten konsesjon fra Landbruks- og matdepartementet kan foretaket ha inntil 280 000 omsatte og slaktede kyllinger per år, inntil 60 000 omsatte og slaktede kalkuner per år, maksimalt 7 500 innsatte verpehøner, inntil 2 100 omsatte og slaktede slaktegriser per år, eller maksimalt 105 avlspurker. Det er egne regler for purkeringer.

For å kunne drive med ku- eller geitemelkproduksjon må en ha melkekvote. Kvoten tilligger den enkelte landbrukseiendom. Kvoten kan ikke overstige 900 000 liter kumelk eller geitemelk. Eier av landbrukseiendommen kan selge eller leie bort melkekvoten.

Grensevern og skjermingsstøtte

I samsvar med WTO-avtalen praktiserer Norge et tollbasert importvern på mange jordbruksvarer. Tollen gjør det mulig å ha høyere priser i Norge enn på verdensmarkedet. Denne prisdifferansen omtales gjerne som skjermingsstøtte. OECD har beregnet at norsk skjermingsstøtte totalt utgjorde om lag 10,0 mrd. kroner i 2021, ned 0,2 mrd. fra 2020 (OECD 2023). Endringer i priser på verdensmarkedet er en viktig årsak til variasjonen mellom år i skjermingsstøtte. Variasjon i valutakurs og produksjon vil også påvirke skjermingsstøtten.

Prissystemene og markedsregulering

Det er målpriser for melk, korn, epler, poteter og ti grønnsakslag. Svinekjøtt (slaktegris) ble som det siste kjøttslaget tatt ut av målprissystemet i 2021 og lagt over til volummodellen. Målprisene er, litt forenklet, de prisene som jordbruket har rett til å ta ut av markedet i gjennomsnitt for en avtaleperiode ved balanserte markedsforhold og det fastsatte importvernet. Varer som ikke er avtaleregulerte (produkter uten målpriser), står etter endringen for nær halvparten av brutto markedsinntekter i jordbruket.

Tilskudds- og avgiftsordninger

I tillegg til importvernet får bøndene i Norge betydelig støtte over statsbudsjettet gjennom en rekke tilskuddsordninger. Støtten kan grovt sett deles i:

- Direkte støtte
 - 1) produksjonsuavhengig støtte (f.eks. produksjonstilskudd per dyr eller per dekar og ulike sosiale støtteordninger)
 - 2) produksjonsavhengig støtte (f.eks. pristilskudd på produkter)
 - 3) støtte til investeringstiltak
- Indirekte støtte via forskning, undervisning og rådgivning.

Ifølge Budsjettnemnda for jordbruket (2023a) utgjorde tilskudd med inntektsvirkning i Totalkalkylen 19,0 mrd. kroner i 2022. For 2023 er beløpet budsjettetert til 22,9 mrd. kroner.

Klimaavtalen med jordbruket

I juni 2019 signerte avtalepartene en intensjonsavtale om reduserte klimagassutslipp og økt opptak av karbon fra jordbruket for perioden 2021–2030. Samlet er det avtalt at utslippet av klimagasser skal reduseres med 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter for perioden 2021–2030. Avtalen ble bygget opp med en del som gjelder jordbrukets bidrag, en del om regjeringens arbeid med forbruksendringer (reduisert matsvinn og

matforbruk i tråd med kostholdsrådene) og en del med regler om hvordan avtalen skal følges opp og hvordan tiltak skal regnskapsføres.

Landbrukets klimaplan kom i 2020 og konkretiserer jordbrukets bidrag i åtte satsingsområder: Utrulling av klimakalkulator og økt klimarådgivning, føring, avl og friskere dyr, fossilfri maskinpark og oppvarming, bedre bruk av gjødsla, bruk av husdyrgjødsel i industrielle biogassanlegg, jorda som karbonlager og ny teknologi. Planen vil bli revidert og oppdatert årlig.

Hovedavtalen for jordbruket og jordbruksforhandlinger

Grunnlaget for jordbruksforhandlingene finner en i «Hovedavtalen for jordbruket» av 1992. Hovedavtalen for jordbruket er inngått mellom staten på den ene siden og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag på den andre siden.

Hovedavtalen fastsetter hvordan forhandlingene skal gjennomføres, hva som skjer dersom én eller begge jordbruksorganisasjonene bryter forhandlingene osv.

Jordbruksforhandlingene skjer på grunnlag av materiale utarbeidet av Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ). Nemnda oppnevnes av Landbruks- og matdepartementet.

Jordbruksforhandlingene starter med at jordbruksorganisasjonene legger fram et krav. Deretter legger staten fram et tilbud, og de egentlige forhandlingene kan starte. Jordbruksforhandlingene føres frem til en sluttprotokoll, vanligvis før 17. mai. Inngått avtale sendes Stortinget for godkjenning. Staten kan inngå avtale med én av jordbruksorganisasjonene. Dersom begge organisasjonene bryter forhandlingene, sender regjeringen en proposisjon til Stortinget basert på statens tilbud i forhandlingene.

2.3.3 Jordbruksoppgjøret i 2023

I jordbruksforhandlingene 2023 ble det inngått avtale 16. mai. Stortinget behandlet og vedtok innholdet i proposisjonen om jordbruksoppgjøret 16. juni. Hurdalsplattformen fra Ap/Sp-regjeringen var et viktig grunnlagsdokument for både krav og tilbud i årets jordbruksoppgjør, i tillegg til de gjeldende målene for landbrukspolitikken. Hovedmålene ble vedtatt ved behandlingen av jordbruksmeldingen «Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon» i 2017. Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2022 var sentralt. Også budsjettforliket mellom regjeringspartiene og Sosialistisk Venstreparti i desember 2021 var et viktig grunnlag (Innst. 8 S (2021–2022)). Det samme var Stortingets behandling av klimaplan for 2021–2030 (Innst. 325 S (2020–2021) og klimaavtalen med jordbruket.

Spesielt for årets jordbruksoppgjør var at jordbruksorganisasjonene ikke ble enige om et felles krav. Etter en prosess i henhold til hovedavtalen §1-4, der statens forhandlingsleder også forsøkte å finne grunnlag for felles opptreden, ble det likevel

ikke enighet om et felles krav. Regjeringen besluttet å be Norges Bondelag legge fram krav i forhandlingene, fordi «kun de anerkjente forutsetningene for årets oppgjør». Kravet la vekt på tiltak som øker bondens inntekt med spesiell vekt på melkeproduksjonen, og på tiltak som øker samfunnets beredskap og sjølforsyningsgrad i urolige tider. Spesielt ble nevnt tiltak for å sikre produksjon og infrastruktur i Nord-Norge. I tillegg foreslo Norges Bondelags forhandlingsutvalg blant annet å styrke velferdsordningene og styrke tiltak som bidrar til å oppfylle Landbrukets klimaplan.

Jordbruket krevde en gjennomsnittlig inntektsvekst på 171 300 kroner per årsverk beregnet ut fra et inntektsnivå før oppgjør i 2023. Kravet hadde en økonomisk ramme på 6 910 mill. kroner for 2024. Kravet for 2024 var finansiert med 1 070 mill. kroner i økte målpriser, 5 407 mill. kroner i økt budsjettstøtte, en beregnet økt verdi av jordbruksfradraget på 385 mill. kroner 48 mill. kroner i ledige midler fra fjorårets avtale.

Statens tilbud hadde en ramme på 3 341 mill. kroner for 2024. Tilbudet var beregnet å legge til rette for en nivåheving av inntekt fra 2023 før oppgjør på 91 000 kroner per årsverk.

Jordbruksoppgjøret omfatter endringer i målpriser fra 1. juli 2023, omdisponering innenfor gjeldende bevilgning for 2023, bevilgningsøkning for 2023 og enkelte andre bestemmelser.

Målprisene på grønnsaker og frukt økte med i gjennomsnitt 8,5 prosent i det som ble den inngåtte jordbruksavtalen. Målprisen ble uendret på mathvete og ble redusert med 10 øre/kg på annet korn, mens målprisen for melk økte med 33 øre per liter. For poteter økte målprisen med 46 øre/kg. Prisedskrivningstilskuddet økes 10 øre/kg, og den midlertidig ordning med prisedskrivning av importerte karbohydratråvarer til kraftfôr videreføres, slik at råvarer til kraftfôr blir 1,7 øre billigere per kg. Bevilgningene til jordbruksavtalen over statsbudsjettet øker totalt med 4 147 mill. kroner i forhold til saldert budsjett 2023 som følge av avtalen.

Avtalen prioriterer også i år klimatiltak som skal bidra til utslippsreduksjoner. Ordninger med klima- og miljøeffekt øker med 1,1 mrd kroner. Denne satsingen skal bidra til å følge opp klimaavtalen mellom regjeringen og organisasjonene i jordbruket og arbeidet med å nå andre miljømål, eksempelvis innen kulturlandskap og vannmiljø. Bidra til å følge opp Helhetlig plan for Oslofjorden er særlig nevnt. I kroner øker tilskudd til husdyr mest, fulgt av beitetilskudd og driftstilskudd melk og kjøtt.

Investeringsprosjekter for bruk med inntil 30 kyr har blitt særlig prioritert i de senere års jordbruksoppgjør og vil fortsatt gjelde. Trygghet for norsk matproduksjon og selvforsyning i en situasjon med et urolig verdensmarked blir vektlagt i avtalen. Hensynet til matproduksjon og matsikkerhet blir omtalt som svært viktig. En særskilt satsing på bærekraftig matproduksjon og verdiskapning i nord fikk plass i avtalen i fjor og blir videreført og styrket i årets avtale. Støtte til investeringsprosjekt som gir økt

matproduksjon, vil prioritere produksjoner med markedspotensial. Det legges opp til en gjennomgang av de nasjonale føringene for Investerings- og bedriftsutviklingsordningen (IBU) med sikte på målretting og forenkling.

Grytten-utvalget avgav NOU 2022:14 Inntektsmåling i jordbruket, der grunnlag og forutsetninger for sammenligning av næringsinntekter i jordbruket med lønn for arbeidstakere ble vurdert. I forkant av årets forhandlinger var det klargjort at de ville bli gjennomført på ordinær måte uten noen endringer som måtte følge av NOU'en. Opptrappingsplan og nytt tallgrunnlag er ennå ikke klart og følgelig ikke behandlet av Stortinget. Høringsuttalelsene viser at det er uenighet om viktige deler av utvalgets forslag.

Årets avtale gav startskudd for en arbeidsgruppe som skal vurdere hvordan husdyrtilskuddet også kan bidra til å redusere klimabelastningen fra husdyrproduksjonen. Videre ble det satt ned en gruppe som skal vurdere endringer i tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. og landbruksvikarordningen. Hensikten er å sikre godt fungerende velferdsordninger. En tredje arbeidsgruppe skal vurdere endringer i markedsordningen for melk og korn i lys av WTO-avtalens begrensninger i «gul boks» som snart kan hindre ytterligere målprisøkning.

Nye utredninger vil bli:

- Gjennomgang av tilskudd til levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg.
- Utrede offentlig støtte til utprøving og innfasing av mobile enheter.
- Gjennomgang av nasjonale føring for IBU med sikte på målretting og forenklinger.
- Utarbeide nasjonal strategi for Inn på tunet.
- Utrede et pristilskudd til produksjon av poteter til industri.
- Vurdere grunnlag for utmåling av produksjonstilskudd til storfe (telledato/husdyrregisteret).
- Evaluering voksenagronomen.
- Kartlegging av kompetansebehov hos lokalmatprodusenter.
- Evaluering av tilskudd til klimarådgiving (RMP), herunder vurdering av kompetansesenter.

Både i krav- og tilbudsdokument ble vurderingene fra siste års arbeidsgrupper og utredninger omtalt. I fjor var det mange slike, og ikke alle er ferdige ennå:

- 1) Strukturdifferensiering og tak på tilskudd. Det ble i avtalen enighet om å ikke innføre dette på korn og poteter.
- 2) Kvoteordningen melk.
- 3) Hvilke sider ved seterdriften er viktig og realistisk å ta vare på for fremtiden.

- 4) Bedre kunnskapsgrunnlag for klima- og miljøsatsingen i jordbruket, blant annet for god nitrogenutnyttelse, kalking som klimatiltak og metan fra storfe og sau.
- 5) Kartlegge flaskehalsen og foreslå tiltak for økt norsk produksjon av økologisk fôrråvare, og hvordan man kan øke produksjonen av norsk økologisk korn.
- 6) Midtveisevaluering av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk.
- 7) Kunnskapsoverføring i prosjekter knyttet til investeringer i løsdriftsfjøs.
- 8) Geografiske variasjoner i byggekostnader ved bygging av landbruksbygg og samspillet mellom offentlig og privat kapital ved investeringer.
- 9) Bærekraft som konkurransefortrinn for norsk grøntsektor.
- 10) Utrede omlegging innenfor uendret proveny av kvalitetstilskudd storfekjøtt, fordi liten forskjell i kvalitet i dag gir store sprang i tilskudd.
- 11) IKT-fagsystemer til forvaltning av ordninger (nasjonale tilretteleggingsmidler).
- 12) Utrede innføring av tilskudd til jordbruksforetak med husdyr som inngår i dyrevelferdsprogram (DVP).

2.4 Internasjonale rammebetingelser

Norsk landbruk, handel med landbruksvarer og landbrukspolitikken er påvirket av internasjonale rammebetingelser, handelsavtaler og forhandlingsprosesser.

EØS-avtalen og norsk landbruk

Landbruk er ikke en del av EØS-avtalen, men EØS-, EFTA-landene og EU har inngått avtaler om handel med basislandbruksvarer i henhold til EØS-avtalens artikkel 19²⁰ og en avtale om handel med bearbejdede landbruksvarer (protokoll 3²¹). Regler for mattrygghet, dyrehelse og velferd er derimot en del av EØS-avtalen og er harmonisert med regelverket i EU.

Artikkel 19 har som utgangspunkt at man ønsker gradvis liberalisering av handelen med utvalgte landbruksvarer, slik som kjøtt, ost, grønnsaker og frukt. I utgangspunktet skal ny avtale forhandles med to års mellomrom. Etter at EØS-avtalen trådte i kraft i 1993 er det inngått tre artikkel-19-avtaler mellom Norge og EU, den første i 1993, den andre med virkning fra 2012, og den siste ble godkjent av Stortinget i juni 2017 og av EU i 2018 (Landbruks- og matdepartementet, 2018). For Norge innebærer avtalen at det er etablert tollfrie kvoter, eller tollfrihet, for eksport av en rekke produkter som allerede eksporteres i dag og der næringsmiddelindustrien har konkrete eksportplaner. Dette omfatter blant annet meierivarer (ulike myseprodukter), kjøttvarer, og alkoholholdige drikkevarer (sider m.m.). Avtalen

²⁰ https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-11-27-109/KAPITTEL_e%F8sl-2-2#e%C3%B8sl/a19

²¹ <https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Protocols%20to%20the%20Agreement/protocol3.pdf>

innebærer også at Norge importerer tollfrie kvoter av landbruksvarer fra EU, se vedlegg 1 i Forskrift om fordeling av landbrukstollkvoter.

Protokoll 3 gjelder bearbeidede landbruksprodukter, såkalte RÅK-varer ²². Ordningen legger opp til konkurranse i bearbeidingsleddet, men søker å justere for nasjonale ulikheter i råvarepris. Det er bare ulikheter i råvarepris som kan kompenseres for, og ikke årsaker til prisforskjell, slik som kostnader til energi eller til arbeid. Råvareprisjusteringene skjer gjennom toll og prisnedskrivning. Partene kan når som helst be om nye forhandlinger, men gjeldende protokoll 3 avtale ble iverksatt 1. november 2004.

I 2022 har det vært noe lavere importkonkurranse for RÅK-industrien i Norge enn i årene før. Ifølge Landbruksdirektoratet (2023) skyldes dette økte råvarepriser internasjonalt, blant annet som følge av krigen i Ukraina og tregheter i internasjonale forsyningsskjeder som følge av covid-19. Norskprodusert eksport av RÅK-varer økte i mengde og i verdi fra 2021 til 2022, med hhv. 19 og 22 prosent (ekskl. mineralvann og øl).

Økologisk matproduksjon er regulert av økologiforskriften som er fastsatt av Landbruks- og mat departementet. I juni 2022 er økologiforskriften endret som følge av at regelverk for økologisk produksjon og merking av økologiske produkter er innlemmet i EØS-avtalen. Det nye regelverket innebærer flere endringer. Blant annet at det kommer forbud mot dyrking i avgrenset medium i veksthus, det blir endringer i regelverket for fjørfe og muligheten for innendørs oppføring av okser opphører (Mattilsynet, 2022).

EFTA-konvensjonen og bilaterale frihandelsavtaler

EFTA-konvensjonen ²³ fra 1960 regulerer handelen mellom Norge, Island, Liechtenstein og Sveits. Ettersom Sveits er det eneste landet som ikke er en del av EØS-avtalen, blir i praksis EFTA-konvensjonen kun anvendt mellom Sveits og de tre landene som tar del i EØS-avtalen. Gjennom EFTA-samarbeidet har Norge inngått 29 frihandelsavtaler med 40 land. I tillegg har Norge inngått bilaterale frihandelsavtaler med Færøyene, Grønland og Storbritannia. Norge forhandler også for tiden bilateralt med Kina.

For tiden pågår det forhandlinger mellom EFTA og Kosovo, India, Malaysia, Mercosur, Moldova, Vietnam, Algerie og Thailand. I august 2019 ble EFTA-landene

²² RÅK er en forkortelse for råvarepriskompensasjon.

²³ <https://www.toll.no/globalassets/oo-upload/avtaler/frihandelsavtaler/efta-konvensjonen/no---efta-konvensjon.pdf>

og Mercosur-landene enige om utkast til en frihandelsavtale, men det er ikke avtalt tid eller sted for undertegning.²⁴

WTO-avtalen og norsk landbruk

Regelverket til WTO legger rammer for utformingen av virkemiddelbruken i landbrukspolitikken. Alle avgjørelser i WTO tas ved enstemmighet, og WTOs høyeste beslutningsorgan er ministerkonferanse, med ministre fra 164 medlemsland. Ministerkonferansen skal minst foregå hvert andre år.

I juni 2022 ble den 12. ministerkonferansen (MC12) gjennomført i Genève, Sveits. Det ble ikke enighet om et arbeidsprogram for videre forhandlinger på landbruksområdet. Neste ministerkonferanse (MC13) er planlagt 26. februar 2024, i Abu Dhabi.

Den gjeldende WTO-avtalen for landbruket trådte i kraft 1. januar 1995 og er bindende for alle medlemsland. Avtalen innebærer forpliktelser knyttet til bl.a. markedsadgang (herunder tollsatser), eksportsubsidier og samlet støtte til jordbruket (internstøtte). Avtalen innebærer i tillegg en viss harmonisering av regelverk knyttet til plante- og dyrehelse, kvalitets- og opprinnelsesmerking mv. for å hindre at slike bestemmelser urettmessig blir benyttet som handelshindring.

Norges forpliktelser overfor WTO har ført til at flere jordbruksvarer, bl.a. storfekjøtt, fjørfe, egg, svinekjøtt og sau og lam, er tatt ut av målprissystemet. Det finnes fortsatt målpris på korn, melk, poteter, epler og et utvalg grønnsaker som det forhandles om gjennom jordbruksavtalen. I tråd med WTOs vedtak av 19. desember 2015, har Norge faset ut bruken av eksportsubsidier til ost (juli 2020), og til smør, svinekjøtt, og bearbeida jordbruksvarer (utgangen av 2020).

Parisavtalen og klimaavtalen med EU

Rammeverket for de internasjonale klimaforhandlingene er FNs klimakonvensjon (UNFCCC) fra 1992, Kyotoprotokollen fra 1997 og Parisavtalen fra 2015. Parisavtalen har til formål å holde den globale oppvarmingen under 2 grader, samt å tilstrebe å begrense temperaturøkningen til 1,5 grader. I 2022 meldte Norge inn et forsterket klimamål under Parisavtalen til et mål om å kutte utslipp med minst 55 prosent innen 2030, sammenlignet med 1990.²⁵

I 2020 inngikk Norge klimaavtale med EU og Island for å nå forpliktelser i Parisavtalen. Samarbeidet går ut på at Norge og Island deltar i alle tre pilarer i EUs klimaregelverk for 2021-2030. De tre pilarene omfatter regelverk for kvotepliktige utslipp, ikke-kvotepliktige utslipp og opptak og utslipp fra skog og annen arealbruk (Klima- og

²⁴ <https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/handel/nfd---innsiktsartikler/frihandelsavtaler/partner-land/mercosur/id438861/>

²⁵ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nytt-norsk-klimamal-pa-minst-55-prosent/id2944876/>

miljødepartementet 2019). Jordbruk er en del av ikke-kvotepliktige utslipp og faller under innsatsfordelingsforordningen som fastsetter nasjonale utslippsmål for de enkelte EU-landene i perioden 2021-2030. Under innsatsfordelingsforordningen er Norge forpliktet til å kutte ikke-kvotepliktige utslipp med 40 prosent fra 2005 til 2030.

Etter klimaavtalen med EU ble inngått, har EU forsterket klimamålet fra et kutt på 40 prosent fra 1990 til et mål om å kutte nettutslipp med 55 prosent fra 1990 til 2030. Forsterket klimamål har resultert i EUs klimapakke «Klar for 55» (Fit for 55). Det ventes at regelverket i EU vil bli vedtatt i 2023. Dersom Norge skal delta i den forskerede versjonen av innsatsfordelingen, under «Klar for 55», vil Norge trolig få en forpliktelse om å kutte utslippene fra ikke-kvotepliktig sektor (inkl. jordbruk) med 50 prosent fra 2005 til 2030.²⁶

Litteratur kapittel 2

Bondelaget. 2019. Intensjonsavtale mellom jordbruket og regjeringen om reduserte klimagassutslipp og økt opptak av karbon fra jordbruket for perioden 2021-2030. <https://www.bondelaget.no/getfile.php/13948298-1583147522/MMA/Bilder%20NB/Klimaavtale%20med%20regjeringen.pdf>

Budsjettnemnda for jordbruket. 2023a Totalkalkylen for jordbruket. Jordbrukets totalregnskap 2021 og 2022 og budsjett 2023. Registrerte og normaliserte tall. Oslo, 2023.

Departementa. 2018. Nasjonal pollinatorstrategi. En strategi for levedyktige bestandar av villbier og andre pollinerende insekt. <https://www.regjeringen.no/contentassets/3e16b8410e704d54af40bcb3e687fb4e/nasjonal-strategi-for-villbier.pdf>

Grøntutvalget. 2020. Grøntsektoren mot 2035. <https://www.regjeringen.no/contentassets/b14d8d463c2745539ce2acc4d2450e18/grontsektoren-mot-2035.pdf>

Klima og miljødepartementet. 2021. Meld. St. 13 (2020-2021) – Klimaplan for 2021-2030.

Landbruksdirektoratet. 2021. Markedsrapport 2020. Markeds- og prisvurderinger av sentrale norske landbruksråvarer og RÅK-varer. Rapport nr. 5/2021, 16.03.2021.

²⁶ <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2021/aug/forsterket-innsatsfordeling-2021-2030/id2878385/>

Landbruksdirektoratet. 2023. Markedsrapport 2022. Rapportnummer 6-2023. Url: <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/nyhetsrom/rapporter/markedsrapport-2022>

Landbruks- og matdepartementet. 2018. *Iverksettelse av artikkel 19-avtalen med EU*. Nyhet, 05.07.2018. Url: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/iverksettelse-av-artikkel-19-avtalen-med-eu/id2606950/>.

Landbruks- og matdepartementet. 2021a. Prop 112 L (2020-2021) - Endringer i lov om forbud mot hold av pelsdyr (kompensasjonsordning)

Landbruks- og matdepartementet. 2023. Prop. 121 S (2022-2023) – Endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2023)

Landbruks- og matdepartementet. 2018a. Nasjonal strategi for økologisk landbruk. Nasjonal strategi 2018-2030.

Landbruks- og matdepartementet. 2018b. Regjeringa med ny strategi for økologisk produksjon: Skal møte forbrukarane sin etterspurnad. <https://www.ntbinfo.no/pressemelding/regjeringa-med-ny-strategi-for-okologisk-produksjon-skal-mote-forbrukarane-sin-etterspurnad?publisherId=12632359&releaseId=17263960>

Landbruks- og matdepartementet. 2017a. Meld. St. 32 (2016-2017). Reindrift. Lang tradisjon- unike muligheter

Landbruks- og matdepartementet. 2017b. Opplevingar for ein kvar smak. Strategi for reiseliv basert på landbruket og reindriften sine ressursar

Landbruks- og matdepartementet. 2016a. Meld. St. 11 (2016-2017). Endring og utvikling. En fremtidsrettet jordbruksproduksjon

Landbruks og matdepartementet. 2016b. Meld. 6 St. (2016-2017). Verdier i vekst. Konkurransedyktig skog og trenæring.

Landbruks- og matdepartementet. 2016c. Meld. St. 8 (2016-2017). Pelsdyrnæring

Landbruks- og matdepartementet. 2015. Meld. St. 31 (2014-2015). Garden som ressurs – marknaden som mål. Vekst og gründerskap innan landbruksbaserte næringar.

Lovdata. 2021. Lov om endring av jordlova (opphève forbudet mot nydyrking av myr). <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2021-06-11-82>

Lovdata. 2020a. Lov om forbud mot hold av pelsdyr. <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2019-06-21-63>

Lovdata 2020b. Forskrift om endring i forskrift om nydyrking: <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2020-06-02-1115>

-
- Lovdata 2019. Forskrift om kompensasjon etter avvikling av hold av pelsdyr mv.
<https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2019-11-27-1587>
- Mattilsynet. 2022. Nytt økologiregelverk blir gjeldende i Norge. Kunngjøring.
Publisert/sist endret:14.06.2022 Url:
https://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/okologi/nytt_okologiregelverk_bli_gjeldende_i_norge.47191
- Næringskomiteen. 2017a. Innst. 251 S (2016–2017). Innstilling fra næringskomiteen om Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon
- Næringskomiteen. 2017b. Innst. 377 S (2016–2017). Innstilling fra næringskomiteen om Reindrift – Lang tradisjon – unike muligheter
- Næringskomiteen. 2017c. Innst. 151 S (2016–2017). Innstilling fra næringskomiteen om Pelsdyrnæringen
- OECD. 2023. Agricultural support estimates 2022.
<https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm>
- Regjeringen. 2021. Hurdalsplattformen. For en regjering utgått fra arbeiderpartiet og senterpartiet 2021–2025.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/cb0adb6c6fee428caa81bd5b339501bo/no/pdfs/hurdalsplattformen.pdf>
- Statistisk sentralbyrå. 2022a. 19 prosent høyere omsetning i dagligvare under pandemien. <https://www.ssb.no/varehandel-og-tjenesteyting/varehandel/artikler/19-prosent-hoyere-omsetning-i-dagligvare-under-pandemien.15.9.2022>
- Statistisk sentralbyrå. 2022b. Statistikkbanken, tabell 09174: Lønn, sysselsetting og produktivitet, etter næring. <https://www.ssb.no/statbank/table/09174>.
15.9.2022
- Statistisk sentralbyrå. 2022c. Statistikkbanken, tabell 09170: Produksjon og inntekt, etter næring, statistikkvariabel og år.
<https://www.ssb.no/statbank/table/09170/.15.9.2022>
- SSB. 2023a. *Arealbruk og arealressurser*. Innhentet 07.09.2023. URL:
<https://www.ssb.no/statbank/table/12942/tableViewLayout2/>
- SSB. 2023b. *Utslipp til luft*. Innhentet 07.09.2023. URL:
<https://www.ssb.no/statbank/table/13931/tableViewLayout1/>
- SSB. 2023c. *Gardsbruk, jordbruksareal og husdyr*. Innhentet 07.09.2023. URL:

<https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/jordbruk/statistikk/gardsbruk-jordbruksareal-og-husdyr>

SSB. 2023d. *Gardsbruk, jordbruksareal og husdyr*. Innhentet 12.09.2023. Url:

<https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/jordbruk/statistikk/gardsbruk-jordbruksareal-og-husdyr>

SSB. 2023e. *Jordbruk*. Innhentet 12.09.2023. Url:

<https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/faktaside/jordbruk>

SSB. 2023f. *Nasjonalregnskap*. Innhentet 12.09.2023. Url:

<https://www.ssb.no/statbank/table/09170/tableViewLayout1/>

SSB. 2023g. *Produksjon og inntekt, etter næring, statistikkvariabel og år*. Innhentet 12.09.2023. Url:

<https://www.ssb.no/statbank/table/09170/tableViewLayout1/>

3. Ressurser i norsk jordbruk

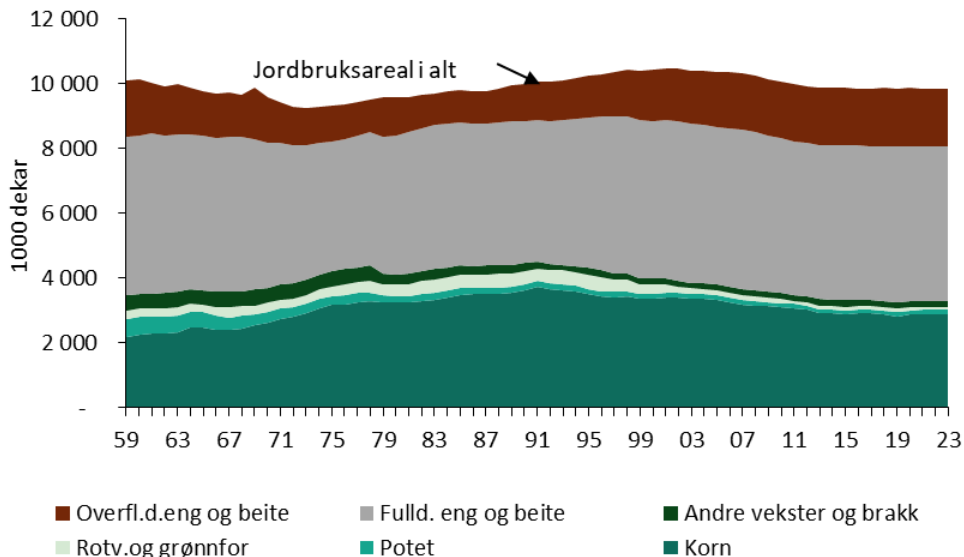

Fotosyntesen er grunnlaget for alt liv på jorda og er utgangspunktet for all plante- og husdyrproduksjon. Norsk landbruk rår over store naturressurser som er grunnlaget for jordbruket slik vi kjenner det i Norge. Ulik topografi og ulike klimatiske forhold gjør at det ikke er like forutsetninger for jordbruk over hele landet, og areal og avlinger varierer. Videre er husdyrbestandene og genmaterialet viktige ressurser for jordbruket. I tillegg er jordbruket gradvis blitt en mer kapitalintensiv næring. Bygninger, maskiner og teknologi er viktige ressurser for jordbruket.

Også humankapitalen er en sentral innsatsfaktor, selv om det i lang tid har vært nedgang i sysselsettingen i jordbruket. Nedgangen i sysselsettingen har blant annet sammenheng med effektiviseringen av jordbruket, der teknologisk utvikling har gitt redusert behov for arbeidskraft.

3.1 Naturressurser

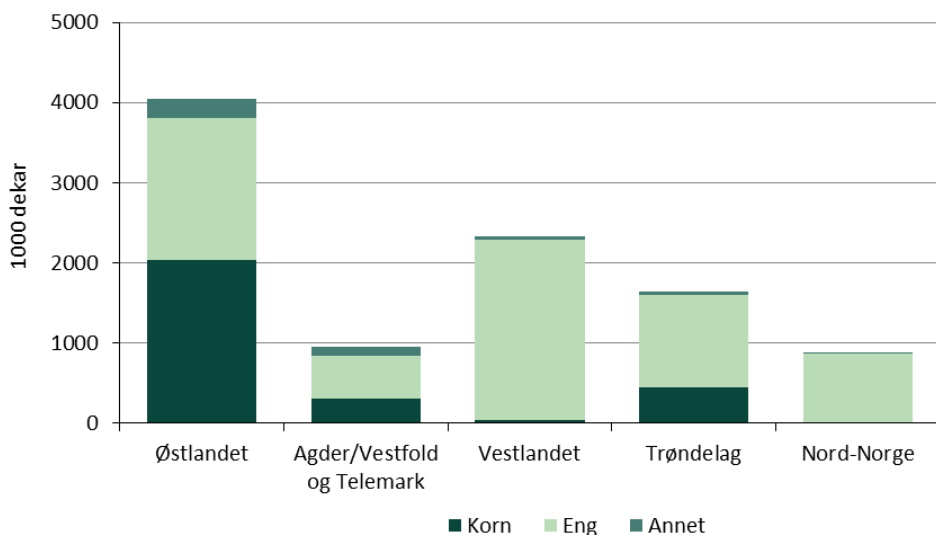
Ifølge Budsjettnemnda for jordbruket (2023) var 9,84 mill. dekar jordbruksareal i drift i 2022. Av dette var 8,07 mill. dekar fulldyrka. Det er registrert en nedgang på 6 prosent i jordbruksarealet fra toppåret 2001 til 2022. Kornarealet er redusert med 15 prosent i samme periode. Fulldyrket eng er redusert med 2 prosent. Overflatedyrket eng er økt med 10 prosent siden 2001.

Figur 3.1 Jordbruksarealet fordelt på hovedvekster, 1959–2023

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket (2023)

Korndyrkinga foregår i hovedsak på flatbygdene, både på Østlandet og i Trøndelag. Ellers er det gras og annet grovfôr som har størst betydning i Norge. Den geografiske fordelingen av vekstene har ikke bare klimatiske og topografiske årsaker. Landbrukspolitikken som har vært ført fra starten av 1950-tallet, har bidratt til å styre korn dyrkingen mot flatbygdene hvor det er egnede dyrkingsforhold samtidig som det er tilgang på arbeidsplasser utenfor jordbruket. De grovfôrbaserte husdyrproduksjonene, som er både mer arbeidskrevende og mer inntektsbringende per arealenhet, er samtidig blitt kanalisert til distrikter hvor dyrkingsforholdene for korn er dårligere og mulighetene er mindre for å finne sysselsetting utenom bruket. Figur 3.2 viser arealfordelingen i ulike deler av landet.

Figur 3.2 Arealfordeling i ulike landsdeler 2022

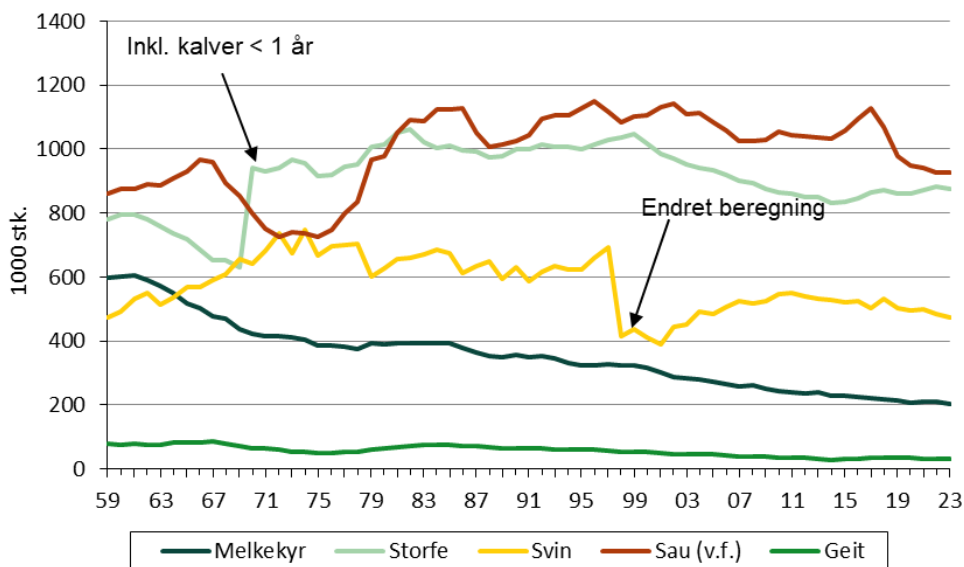
Statistisk sentralbyrå (2023a, foreløpige tall)

Klimaet i Norge gjør at avlingene per arealenhet er lavere enn i mange andre europeiske land. Innenfor landets grenser er det i tillegg markante klimatiske forskjeller. Det store spennet i breddegrader, de betydelige høydevariasjonene og kontrastene mellom kyst og innland, gir variasjonene i klimaet

3.2 Husdyr

De viktigste husdyrproduktene i norsk jordbruk er melk, kjøtt, egg og ull. I tillegg produseres også honning og fortsatt noen svært få pelsdyrskinn (avvikles helt innen 2025).

Figur 3.3 gir et inntrykk av hvordan den totale husdyrbestanden har endret seg for noen husdyrslag fra 1959 til 2023.

Figur 3.3 Antall husdyr. Utvalgte dyreslag, 1959–2023

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket (2023)

Melkekubestanden har gått jevnt nedover og er redusert fra 391 100 melkekyr i 1980 til 212 000 i 2022. Nedgangen har sammenheng med at melkeforbruket og den totale melkeproduksjon er redusert. Melkeytelsen per ku har vært stigende siden tusenårsskiftet mens den totale melkeproduksjonen i denne perioden har vært relativt stabil med en meierileveranse på ca. 1 500 mill. liter. For 2023 er prognosen under 1 400 mill. liter.

Antall kyr per melkeproduksjonsbruk har økt. Ved jordbrukstelingen i 1989 var det i gjennomsnitt 11,7 kyr per bruk. Antallet hadde økt til 31,3 i 2022. I europeisk sammenheng har Norge små besetninger av melkeku.

Etterspørselen etter melk og melkeprodukter per innbygger har vært fallende over mange år. Tendensen har vært fallende forbruk per innbygger av søt konsummelk, mens etterspørselen etter enkelte andre melkeprodukter har økt. Koronapandemien

førte imidlertid til økning i forbruket av alle meieriprodukter i 2020 og 2021. Siden 1983 har melkemarkedet vært regulert ved hjelp av leveransekvoter.

Antall storfe totalt falt i perioden 1999 - 2014 pga. reduksjon i melkekyr, men antallet er økt igjen etter 2014. Det var i 2022 omtrent 883 000 storfe i Norge. De siste årene er det produsert mindre norsk storfekjøtt enn markedet har etterspurt, og underdekningen er dekket ved import.

Bestanden av svin varierer en del fra år til år. I perioder med overproduksjon eller underdekning av svinekjøtt har det blitt satt i verk ulike tiltak for å forsøke å bringe markedet i balanse. Etter overproduksjon i 2018 og 2019 har det i 2020 - 2022 også blitt importert svinekjøtt.

Antall vinterfôra sau var i 2022 så lavt som det ikke har vært siden slutten av 1970-tallet, men antallet har variert en del mellom år, blant annet på grunn av endret lønnsomhet. Mindre enheter har lagt ned saueholdet i forbindelse med generasjonsskifte. I perioden 2014 til 2017 ble det investert i en del større sauefjøs, delvis på grunn av stimulering gjennom tilskuddsordninger. Sauetallet nådde en ny topp i 2017 med påfølgende markedsoverskudd.

Det har vært en stor økning i produksjon av fjørefkjøtt og egg etter årtusenskiftet. Antall slaktede kyllinger er mer enn doblet, og i 2022 ble det slaktet 72,3 mill. kyllinger. Også antall høner i eggproduksjon har økt. I 2022 var det 4,1 mill. høner, 29 prosent flere enn i år 2000 (Statistisk sentralbyrå, 2023b).

3.3 Bruksstørrelse, strukturutvikling og arbeidsforbruk

Antall jordbruksbedrifter har gått ned fra 70 700 i 1999 til 37 700 i 2022. Samtidig blir det gjennomsnittlige jordbruksarealet på de jordbruksbedriftene som er i drift, stadig større. I 1999 var det i gjennomsnitt 147 dekar jordbruksareal per enhet, mens gjennomsnittsarealet i 2022 var 261 dekar. Av dette var omtrent 48 prosent leiejord, en økning fra 32 prosent i 1999. Leiejord har hatt økende betydning gjennom hele etterkrigstiden.

Strukturutviklingen i jordbruket kjennetegnes også ved at antall jordbruksbedrifter med husdyr har gått kraftig ned. Trenden er at produksjonen konsentreres om færre jordbruksbedrifter, uten at det samlede produksjonsvolumet går ned.

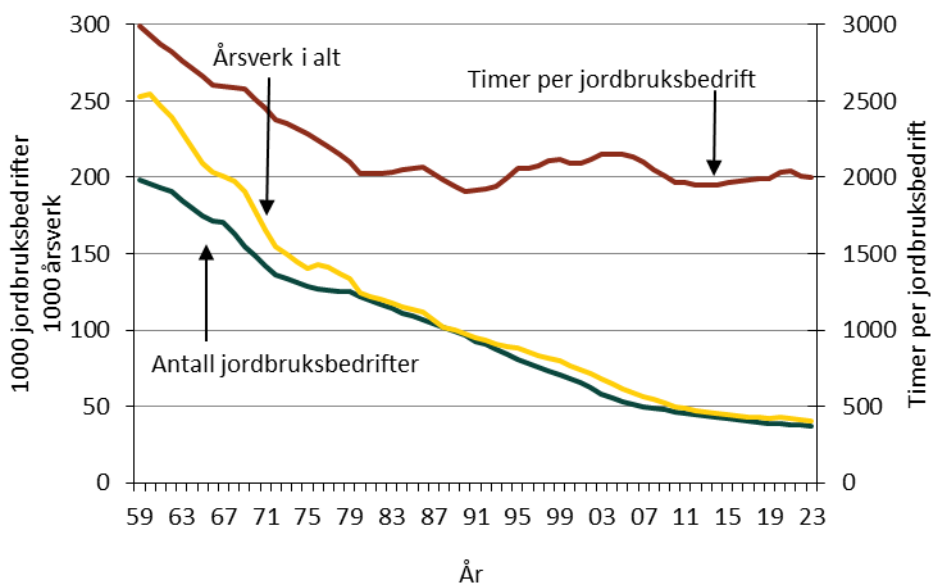
Både teknologisk utvikling og økonomisk tilpasning er årsaker til spesialisering og større enheter innenfor både husdyrhold og planteproduksjon. Siden 1975 har konsesjonsbestemmelser satt en øvre grense for dyretallet ved nyetableringer og utvidelser i fjørefhold og svinehold. Restriksjonene gjør at myndighetene kan holde en viss kontroll med strukturutviklingen i de kraftfôrkrevende produksjonene. I melkeproduksjon er systemet med kvoter begrensende for størrelsen av besetningene. Regjeringen Solberg lempet i starten av sin periode på reguleringer som har vært begrensende for struktur-

utviklingen. For eksempel ble konsesjonsgrensen for slaktekylling doblet til 280 000 slakta dyr og for grovfôr og korn er det nå én tilskuddssats for alt areal.

Antall eiere av landbrukseiendommer i Norge er redusert mye mindre enn antall jordbruksbedrifter. I 2021 var det 180 025 landbrukseiendommer i alt, en nedgang på ca. 6 700 på 10 år (Statistisk sentralbyrå, 2022c). Om lag 62 prosent av alle landbrukseiendommene er bebodd, mens 79 prosent av landbrukseiendommene med bolighus, er bebodd.

De fleste norske gårdsbruk blir drevet av familien som eier jordbruksbedriften. Det er vanlig å leie noe arbeidshjelp. I 2022 ble det utført til sammen 41 050 årsverk i norsk jordbruk.

Jordbruk og annet arbeid i kombinasjon har lange tradisjoner i Norge. Inntekt fra andre kilder enn gårdsdrifta har spilt en stadig større rolle i de norske jordbrukshusholdningene.

Figur 3.4 Antall bruk i drift, årsverk i alt og timer per bruk, 1959–2023

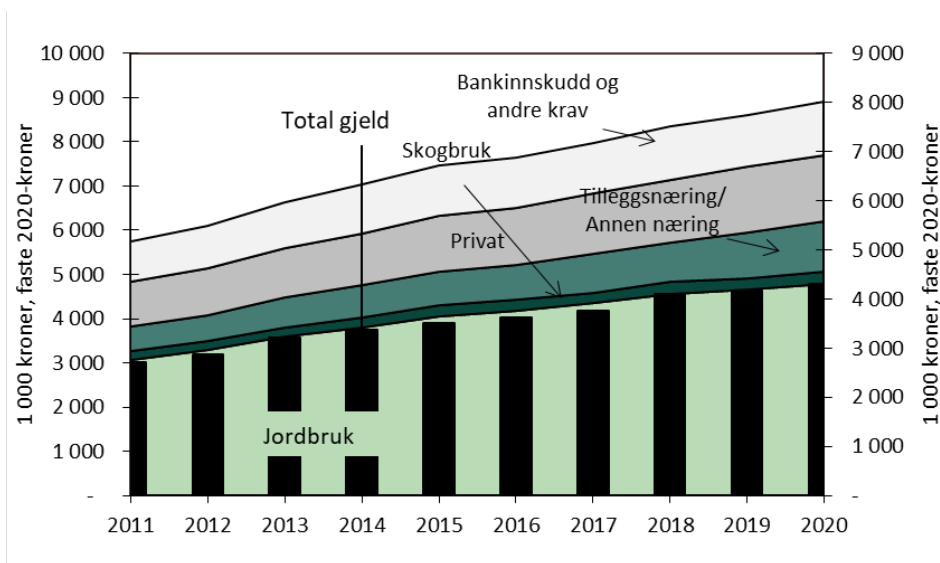
Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket (2023)

3.4 Kapitalressurser

Landbruket er en kapitalintensiv næring. I Totalkalkylen for jordbruket beregnes kapital etter to prinsipper: «historisk kost» og «prisjustert saldoverdi». Totalkapitalen i

jordbruket for 2020 ble da henholdsvis 129 mrd. og 158 mrd. kroner. Av dette var 71 mrd. kroner lånekapital (Budsjettnemnda for jordbruket, 2022).

Figur 3.5 viser sammensetning av alle eiendeler og total gjeld for brukene som var med i driftsgranskningene i perioden 2011–2020. Utviklingen er vist i faste 2020-kroner. På disse brukene har kapitalen i jordbruket økt over tid, og var 4,8 mill. kroner per bruk i 2020. I driftsgranskningene er «historisk kost» grunnprinsippet. Det medfører at det er størst usikkerhet knyttet til verdien av eiendeler med lang levetid (bygninger og jord). Etter denne metoden vil disse eiendelene i praksis bli verdsatt for lavt.

Figur 3.5 Sammensetning og utvikling av alle eiendeler og gjeld (søyler) per brukerfamilie i 1 000 kroner, faste 2020-kr

Kilde: Norsk institutt for bioøkonomi (2021)

Litteratur kapittel 3

Budsjettnemnda for jordbruket. 2023. Totalkalkylen for jordbruket.

<https://www.nibio.no/tjenester/totalkalkylen-statistikk?locationfilter=true#groups>

Budsjettnemnda for jordbruket. 2022. Totalkalkylen for jordbruket. Jordbrukets totalregnskap 2020 og 2021 og budsjett 2022. Registrerte og normaliserte tall. Oslo, juni 2022.

Norsk institutt for bioøkonomi. 2021. Driftsgranskinger i jord- og skogbruk. Oslo.

Norsk institutt for bioøkonomi. 2022. Driftsgranskingar i jord- og skogbruk. Oslo.
<https://driftsgranskingane.nibio.no/drgr/hovudtabellar/index.php>

Statistisk sentralbyrå. 2022a. <https://www.ssb.no/statbank/table/11506/>, foreløpige arealtall for 2021.

Statistisk sentralbyrå. 2022b. <https://www.ssb.no/statbank/table/03806/>, besøkt 6.7.2022

Statistisk sentralbyrå. 2022c. <https://www.ssb.no/laeiby>, besøkt 6.7.2022

4. Økonomien i jordbruket

4.1 Nasjonalt nivå

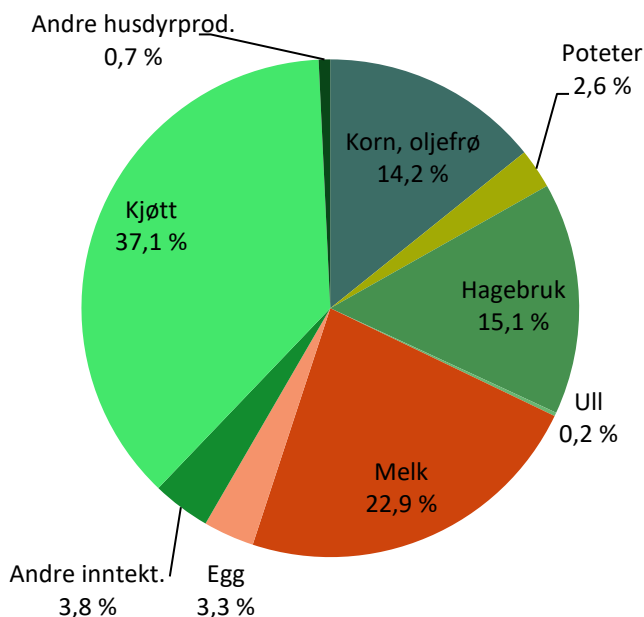
4.1.1 Jordbrukets samlede inntekter

Målt på produsentleddet var verdien av den samlede jordbruksproduksjonen i Norge på 57,1 mrd. kroner i 2022, inkl. alle tilskudd. Totalinntektene det enkelte år vil være påvirket av værforhold, markedsforhold og endringer i priser og tilskudd.

Jordbrukets samlede inntekter er et resultat av salg av produkter i markedet og tilskudd bevilget over statsbudsjettet.

Produksjonsinntekter utenom direkte tilskudd

Figur 4.1 viser hvordan bøndernes totale inntekter på 42,5 mrd. kroner fra salg av jordbruksprodukter eksklusive de direkte tilskuddene, fordelt seg på ulike produksjoner i 2022. Salg av melk og kjøtt er de to største inntektspostene.

Figur 4.1 Jordbrukets produksjonsinntekter fordelt på produksjoner 2022

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket (2023)

Inntektene fra de enkelte produksjonene (figur 4.1) vil variere en del fra år til år, avhengig av avsetningsforhold og endringer i priser og produserte mengder. Utslag av værforhold vil vanligvis ha mest å si for planteproduksjonene.

Tilskudd

Forholdene for jordbruksdrift, kostnader i produksjonen og de landbrukspolitiske målsettingene, gjør at en betydelig del av jordbrukets totale inntekter kommer via ulike tilskudd over statsbudsjettet. Inntekter via tilskudd er ikke noe Norge er alene om, selv om nivå og omfang på støtten er høyere enn i de fleste andre land.

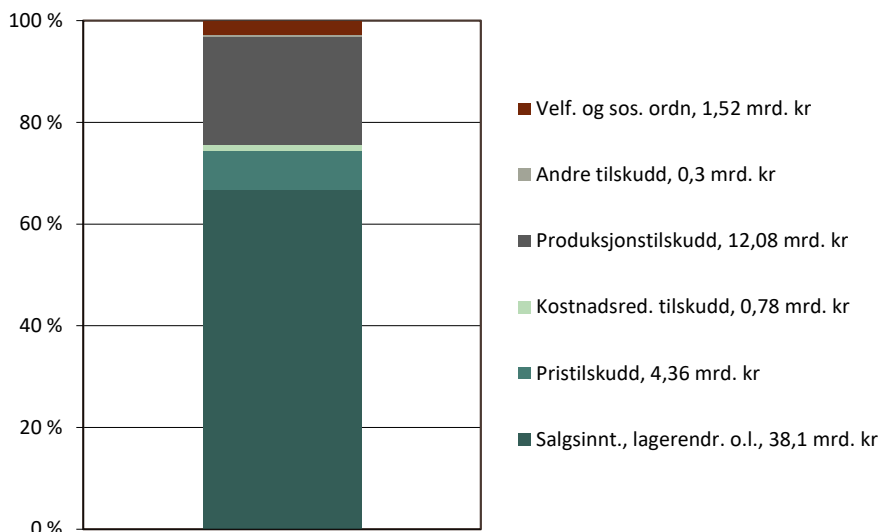
Tilskuddene er av ulik innretning avhengig av hvilke målsettinger de er ment å skulle oppfylle. Tilskuddene kan deles inn i noen hovedgrupper: pristilskudd, kostnadsreducerende tilskudd og direkte tilskudd (produksjonstilskudd). Videre har en tilskudd knyttet til velferdsmessige og sosiale ordninger i jordbruket.

Pristilskudd er tilskudd knyttet til produsert mengde via en sats per produsert enhet. Produksjonens størrelse og kvalitet avgjør hvor mye produsenten oppnår i pristilskudd, og tilskuddsformen stimulerer derfor til høy produksjon og delvis til høy kvalitet. Pristilskuddene kan ha lik sats over hele landet som f.eks. grunntilskudd på melk og kjøtt, eller være geografisk differensiert som distriktstilskuddene. Den geografiske profilen på distriktstilskuddene har til hensikt å utjevne inntektene mellom jordbruksbedrifter som er lokalisert i områder med ulike produksjonsvilkår.

Kostnadsreducerende tilskudd kan være tilskudd som gis for å redusere kostnadene ved investeringer, for eksempel ved bygging av driftsbygning.

Direkte tilskudd, eller produksjonstilskudd, er knyttet til bruken av produksjonsfaktorene. De viktigste produksjonstilskuddene er areal- og husdyrtilskuddene. Disse tilskuddene gis som en sats per areal- eller husdyrenhet, og kan være differensiert etter både geografisk område og etter jordbruksbedriftens størrelse. Fra 2014 betyr ikke lenger arealstørrelsen noe for tilskuddssatsen per dekar, mens det fortsatt er noe differensiering av satsene etter antall husdyr på hvert bruk. Den geografiske og strukturelle profilen på tilskuddene vil bestemme hva som oppnås av tilskudd og dermed bidra til å utjevne inntektene mellom jordbruksbedrifter med ulikt antall husdyr og i ulike områder av landet. For en bonde øker direkte tilskudd med antall dekar eller dyr, og ikke med produksjonen per dekar eller per dyr. Tilskuddet stimulerer derved ikke til intensiv produksjon per enhet.

Figur 4.2 viser sammensetningen av jordbrukets totale inntekter fordelt på salgsinntekter og de ulike hovedgruppene av tilskudd. Pristilskuddene er skilt ut som egen gruppe, og salgsinntektene i figuren er derfor mindre enn produksjonssinntektene omtalt under avsnittet «Produksjonssinntektene», der pristilskuddene er innregnet.

Figur 4.2 Jordbrukets totalinntekt på 57,1 mrd. kr i 2022, fordelt på salgsinntekter o.l. og hovedgrupper av tilskudd

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket (2023)

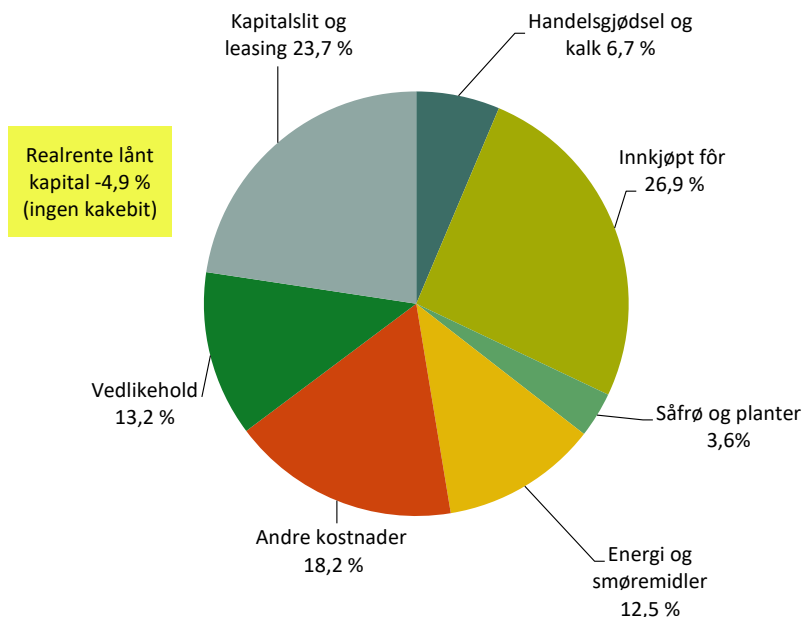
Virkemiddelpolitikken i landbruket fører ikke bare med seg offentlige utgifter, men også inntekter. Importerte fôrstoffer som nyttes i produksjonen av kraftfôr, ilegges det normalt toll for å bringe prisen opp på norsk prisnivå. Denne tollinntekten kan en si «finansierer» deler av pristilskuddet til norsk kornproduksjon. Statens nettoutgifter til offentlig støtte til landbruket er derfor noe mindre enn det som framgår av figur 4.2.

4.1.2 Jordbrukets samlede kostnader

Jordbrukets totale kostnader påvirkes av det generelle kostnadsnivået i samfunnet, de vilkår samfunnet setter for jordbruket, og de naturgitte forholdene for jordbruksdrift.

Kraftfôrprisen, gjennom kornprisene, er den viktigste kostnaden som kan påvirkes direkte gjennom jordbruksavtalen og som kan gi umiddelbar effekt på kostnadene i husdyrproduksjonene. Andre kostnader kan påvirkes via rammebetingelsene for jordbruksdrift. Økte konsesjonsgrenser i kraftfôrbaserte husdyrproduksjoner og omsettbare melkekvoter, er eksempler på endrede rammebetingelser som over tid kan føre til endringer i strukturkostnader.

I figur 4.3 er jordbrukets samlede kostnader, slik de er beregnet i Totalkalkylen, fordelt på de ulike kostnadspostene. Jordbrukets totale kostnader for 2022 er beregnet til 36,9 mrd. kroner. Realrente på lånt kapital var 1,3 mrd. kroner i 2020, men var negativ i 2021 og 2022. Kapitalslit (avskrivningene på bygninger, maskiner og redskaper osv.), innkjøpt fôr og «andre kostnader» er de største kostnadspostene. «Andre kostnader» er en samlepost for mange større og mindre kostnadsposter som f.eks. ensileringsmidler, emballasje, frakt, veterinær og forsikring.

Figur 4.3 Kostnadene i jordbruket fordelt på kostnadsarter 2022

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket (2023)

4.1.3 Økonomisk resultat på totalnivå

For resultatene på totalnivå, dvs. for norsk jordbruk samlet, legger en til grunn beregningene i Totalkalkylen for jordbruket. I Totalkalkylen utarbeides det to regnskapsserier; registrert og normalisert regnskap. Registrert regnskap vil si det faktiske resultatet som er oppnådd i vedkommende år. I den normaliserte serien blir noen av de årlige svingningene som skyldes værforhold og andre variable faktorer, jevnet ut. Normaliseringen har størst betydning for planteproduksjonene ettersom nivåvariasjonene fra år til år er størst i disse produksjonene.

I tabell 4.1 er resultatet etter de to regnskapsseriene i Totalkalkylen gjengitt for årene 2016–2022. Resultatmålet som er brukt, er vederlag til arbeid og egenkapital i millioner kroner og i kroner per årsverk, dvs. godtgjøringen til alt arbeid og egenkapital etter at alle øvrige kostnader inkludert renter på lånt kapital, er dekket.

Utviklingen i vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk fra normalisert regnskap blir lagt til grunn for vurderingen av inntektsutviklingen i jordbruket i jordbruksforhandlingene. Inntektsutviklingen i jordbruket sammenholdes ofte med inntektsutviklingen for noen sammenligningsgrupper, bl.a. industriarbeidere. I perioden 2016–2022 økte årsverksinntekten i jordbruket inkl. effekten av jordbruksfradrag med 27,2 prosent, mens årsverksinntekten for timelønne i industrien økte med 20,4 prosent. Jordbruksfradraget ble innført i 2000 og er deretter gradvis trappet opp. Inntektene for jordbrukere og industriarbeidere i tabell 4.1 er ikke uten videre sammenlignbare, men tabellen gir likevel uttrykk for forskjeller både i inntektsnivå og inntektsutvikling per årsverk mellom de to gruppene.

Tabell 4.1 Vederlag til arbeid og egenkapital ifølge Totalkalkylens registrerte og normaliserte regnskap 2016–2022. Mill. kr og kr/årsverk. Årslønn for industriarbeidere

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Registrert regnskap							
mill. kr	16 291	14 019	14 210	13 658	14 831	16 898	20 277
endr. %	10,9	-13,9	1,4	-3,9	8,6	13,9	20,0
kr per årsverk	370 200	323 800	332 000	322 900	347 300	401 400	494 000
endr. %	12,8	-12,6	2,5	-2,7	7,6	15,6	23,1
Normalisert regnskap							
mill. kr	15 085	14 448	14 835	13 446	15 336	16 096	17 812
endr. %	4,7	-4,2	2,7	-9,4	14,1	5,0	10,7
kr per årsverk	342 800	333 700	346 600	317 900	359 200	382 300	433 900
endr. %	6,5	-2,7	3,9	-8,3	13,0	6,5	13,5
kr per årsverk inkl. effekt av jordbr.fradrag	371 000	361 800	374 300	342 400	385 900	409 900	472 000
endr. %	5,3	-2,5	3,5	-8,5	12,7	6,2	15,2
Industriarbeidere¹							
årslønn	452 500	464 100	478 000	496 200	506 600	524 400	544 700
endr. %	2,0	2,6	2,8	3,1	2,0	2,8	3,5

1) Timelønnte industriarbeidere i NHO-bedrifter

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket (2023) og NOU 2023:12

De til dels store sprangene i jordbruksinntekten mellom år også for den normaliserte serien, skyldes særlig variasjoner i markedssituasjonen for husdyrprodukter og i kostnadene fra år til år. Virkningen av inntektsfradraget er innarbeidet i én serie i tabell 4.1. Resultatet per årsverk viser en mindre nedgang/sterkere økning enn på totalnivå. Det skyldes at det blir stadig færre årsverk å fordele totalresultatet på. Det var et koronaunntaksår i 2020 der årsverkstallet økte, særlig i hagebruket. Inntektene per sysselsatt i jordbruket øker i perioden sett under ett, blant annet på grunn av effektiviseringer i produksjonen.

4.1.4 Jordbruk og næringsmiddelindustri i regionaløkonomisk sammenheng

I dette avsnittet omtales jordbrukets og næringsmiddelindustriens betydning i de enkelte fylkene for 2020, som er det siste året det foreligger tall for. Bruttoprodukt²⁷ og antall sysselsatte er her benyttet som indikator på hva jordbruk og næringsmiddelindustri betyr i de enkelte fylkene.

For landet som helhet var bruttoproduktet 3 057,6 mrd. kroner i 2020, der jordbruket²⁸ stod for 16,2 mrd. kroner og nærings- og nytelsesmiddelindustrien stod for 51,2 mrd. kroner. Av den totale sysselsettingen i Norge på 2 792 500 personer, er 40 400 personer sysselsatt i jordbruket, mens 49 200 personer er sysselsatt i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Bruttoproduktet i jordbruket utgjorde 0,53 prosent av det totale bruttoprodukt i Norge, og 1,45 prosent av sysselsettingen, mens nærings- og nytelsesmiddelindustrien stod for 1,67 prosent av bruttoproduktet og 1,76 prosent av sysselsettingen.

De fylkesvise dataene fra 2019²⁹ viser at Innlandet er det største jordbruksfylket, både målt i bruttoprodukt (3 169 mill. kr.) og i sysselsetting (7 300 sysselsatte). Viken er det største fylket innen nærings- og nytelsesmiddelindustrien målt i bruttoprodukt (9 132 mill. kr) og sysselsetting (7 700 sysselsatte).

Dersom man ser på jordbrukets betydning innen fylket, er Innlandet det fylket der jordbruket bidrar mest med 2,14 prosent av fylkets totale bruttoprodukt og 4,08 prosent av sysselsettingen.

Ser man på nærings- og nytelsesmiddelindustrien betydning innen fylkene, er det i Møre og Romsdal der bruttoproduktet utgjør den relative største andelen med 4,06 prosent av fylkets totale bruttoprodukt. Troms og Finnmark er imidlertid det fylket som har høyest sysselsetting i nærings- og nytelsesmiddelindustrien, der industrien står for 3,98 prosent av fylkets totale sysselsetting.

²⁷ Bruttoprodukt i basisverdi i løpende priser.

²⁸ Omfatter jordbruk, jakt og viltstell

²⁹ Sør- og Nord-Trøndelag ble slått sammen 1.1.2018 mens øvrige endringer i fylkesinndelingen først ble gjennomført fra 1.1.2020

Tabell 4.2 Bruttoprodukt (BP) og sysselsatte personer i jordbruk og næringsmiddelindustri. Fylker, 2020

	Jordbruk				Nærings- og nytelsesmiddelindustri			
	BP		Sysselsetting		BP		Sysselsetting	
	Mill. kr	% ¹⁾	Personer	% ¹⁾	Mill. kr	% ¹⁾	Personer	% ¹⁾
Viken	2 653	0,50	6 000	1,07	9 132	1,71	7 700	1,38
Oslo	15	0,00	300	0,06	4 948	0,81	4 300	0,88
Innlandet	3 169	2,14	7 300	4,08	2 899	1,96	3 800	2,12
Vestfold og Telemark	992	0,60	2 700	1,42	2 694	1,62	3 200	1,69
Agder	530	0,43	1 700	1,18	1 468	1,20	1 700	1,18
Rogaland	2 196	0,82	5 300	2,03	5 379	2,00	5 200	2,00
Vestland	1 593	0,52	4 600	1,39	5 341	1,76	5 600	1,69
Møre og Romsdal	893	0,74	2 200	1,61	4 883	4,06	3 900	2,85
Trøndelag	2 678	1,21	6 300	2,60	6 920	3,12	6 400	2,64
Nordland	954	0,89	2 200	1,81	3 460	3,24	3 500	2,89
Troms og Finnmark	511	0,46	1 900	1,45	4 043	3,64	3 900	2,98
Landet	16 184	0,53	40 500	1,45	51 167	1,67	49 200	1,76

1) I prosent av totalt bruttoprodukt/sysselsetting for fylket

Kilder: Statistisk sentralbyrå 2023

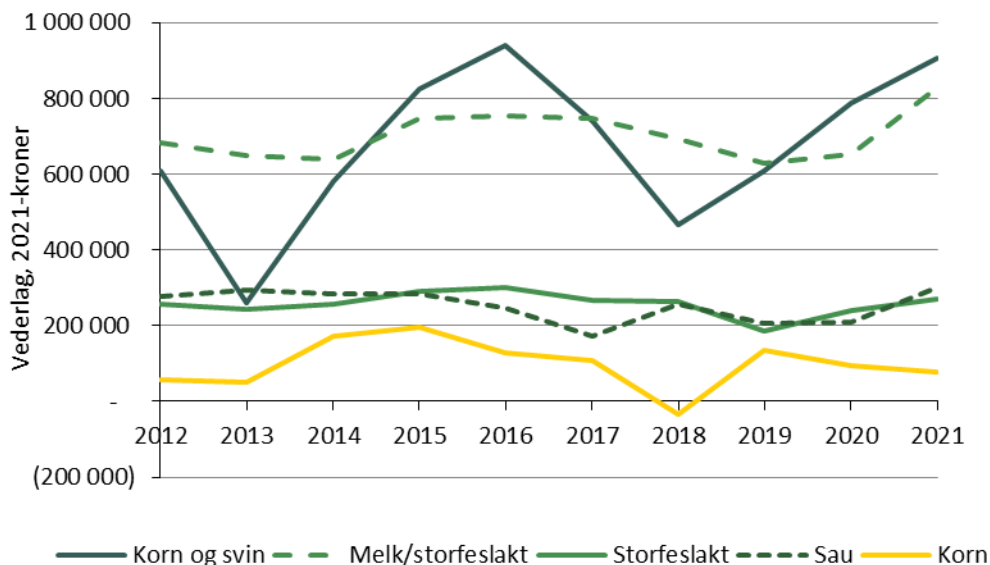
4.2 Økonomisk resultat på ulike typer av bruk

Jordbruket består av mange enkeltbruk spredt over hele landet med ulik størrelse og produksjonsform. Totalkalkylen for jordbruket viser samlet økonomiske resultat for jordbruket i Norge, mens driftsgranskingene i jord- og skogbruk som NIBIO, tidligere NILF, utfører, viser hvordan økonomien er for ulike typer av bruk. Driftsgranskingene omfatter regnskap fra ca. 900 bruk fra hele landet der en vesentlig del av familiens totalinntekt kommer fra bruket. Materialet grupperes etter landsdel, bruksstørrelse og driftsform.

Vederlag til arbeid og egenkapital framkommer når en tar inntektene i jordbruket og trekker fra alle kostnadene med unntak av lønn til leid hjelp. I kostnadene ligger også jordbrukets andel av familiens gjeldsrenter. Vederlaget til arbeid og egenkapital er godtgjøring for alt arbeid og brukerfamiliens egenkapital innsatt i produksjonen.

Figur 4.4 viser vederlag til arbeid og egenkapital per bruk for utvalgte driftsformer siste tiårsperiode. Mange av årene i tiårsperioden er vederlaget høyt for bruk med

kombinasjon av korn- og svineproduksjon. Store utslag skyldes både avlingsmessige og markedsmessige forhold. Melk- og storfekjøttproduksjon har ligget høyt alle årene. Denne produksjonen er mindre påvirket av avlingsvariasjoner, og prisvariasjonen er relativt liten. Felles for begge er at det er stor arbeidsinnsats bak resultatet.

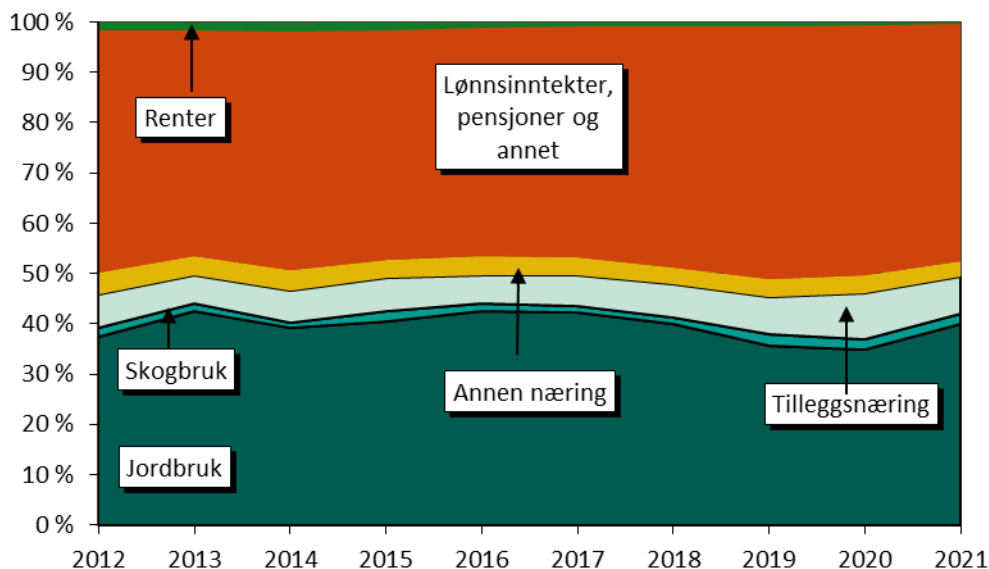
Figur 4.4 Vederlag til arbeid og egenkapital per jordbruksbedrift for noen typer av bruk 2011–2020. Faste 2021-kroner

Kilde: Norsk institutt for bioøkonomi (2023)

Resultatet i ensidig kornproduksjon er svært påvirket av avlingene det enkelte året, men prisene spiller også en rolle. Den ekstreme tørken i 2018 rammet denne driftsformen særlig hardt, men ga også utslag for flere andre produksjoner. Produksjon av sauekjøtt påvirkes bl.a. av beiteforholdene og av kjøttprisene. De forskjellige produksjonene har svært ulik gjennomsnittlig arbeidsinnsats. Av de fem viste produksjonene, er det melk og storfeslakt som har størst arbeidsforbruk med ca. 2,1 årsverk á 1 845 timer. Kombinasjonen korn og svin har 1,7 årsverk, sauehold ca. 1,2 årsverk, ammekuproduksjonen 1,1 årsverk og ensidig kornproduksjon 0,4 årsverk. Produksjonsomfanget per bruk i disse driftsformene har økt i perioden.

Figur 4.5 viser sammensetningen av brukerfamiliens samlede inntekter i perioden 2012–2021. Jordbrukets andel av brukerfamiliens samlede inntekter utgjorde i 2021 40 prosent, noe som er omtrent på gjennomsnittet for 10-årsperioden. 50 prosent av

brugerfamiliens samlede inntekter hadde tilknytning til totalressursene på bruket. Det betyr at 10 prosent av alle inntektene kom fra skogbruk, tilleggsnæring og fra verdien av familiens arbeid på nyanlegg tilknyttet bruket.

Figur 4.5 Prosentvis sammensetning av brukerfamiliens samlede inntekter 2012–2021

Kilde: Norsk institutt for bioøkonomi (2022)

Litteratur kapittel 4

Budsjettnemnda for jordbruket. 2022. Totalkalkylen for jordbruket. Jordbrukets totalregnskap 2020 og 2021 og budsjett 2022. Registrerte og normaliserte tall.

Norsk institutt for bioøkonomi. 2022. Driftsgranskinger i jord- og skogbruk. Oslo. <https://driftsgranskinger.nibio.no/drgr/hovudtabellar/index.php>

NOU 2022:4. 2022. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2022. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-4/id2906847/>

Statistisk sentralbyrå. 2023. Statistikkbanken. 11713 Fylkesfordelt nasjonalregnskap, etter næring (F)

5. Produksjon, bearbeiding og forbruk av jordbruksvarer

Produksjonen av jordbruksvarer har vært rettet mot å dekke det innenlandske forbruket av de varer det er naturlig å produsere i Norge. Av klimatiske årsaker, men også arealmessige, er det imidlertid begrenset hvor stor del av forbruket som kan produseres i Norge.

5.1 Verdikjeden for matvarer i Norge

Både omsetningsformene og omfanget av bearbeiding av jordbruksvarer, kan variere mye. Den enkleste omsetningsformen er direkte salg fra produsent til forbruker av et ubearbeidet produkt for umiddelbart konsum, f.eks. jordbær solgt fra veikanten. De aller fleste jordbruksprodukter går imidlertid gjennom ett eller flere ledd før de selges i butikk, enten ved at produktet pasteuriseres, deles, fryses, bearbeides videre etc., eller ved at det inngår som ett av flere råstoff i framstilling av et produkt.

5.1.1 Førstehåndsomsetningen

Salg fra produsent til neste ledd i verdikjeden har i prinsippet tre kanaler:

1. Salg gjennom samvirkeselskapene
2. Salg til andre frittstående bedrifter som detaljister, grossister, slakterier og videreforedlingsbedrifter
3. Direkte salg til forbruker, ved selvplukk, gårdssalg, dørsalg osv.

Betydningen av de ulike omsetningssystemene er avhengig av type produkt. For husdyrprodukter betyr omsetning gjennom samvirket mest, med frittstående bedrifter som nest viktigste omsetningsvei. For hagebruksprodukter og poteter er frittstående bedrifter det som er viktigst. Mesteparten av kornet selges via samvirket. Salg direkte til forbruker betyr totalt sett lite, men er likevel av betydning for visse frukt-, bær- og grønnsaksslag, poteter og egg. Totalt sett er det samvirket som har størst andel av førstehåndsomsetningen av landbruksvarer i Norge.

5.1.2 Videreforedling

Matindustrien³⁰ er en stor avtaker av landbruksprodukter og mye av viderefordelingen skjer her. Industrien har derfor også stor betydning for verdiskaping og sysselsetting med sine om lag 49 100 sysselsatte, om lag 2 500 foretak og med en omsetning på 245 mrd. kr i 2021.

³⁰ Matindustrien er her definert som samtlige foretak innen næringskode 10 ihht SSB, mens øvrig industri omfatter næringskodene 11 tom 33.

Tabell 5.1 Hovedtall for norsk matindustri, etter foretak

År	Virksomhet	Antall foretak	Antall sysselsatte	Omsetning, mill. kr
2010	Matindustri	2 004	44 690	141 521
	Øvrig industri	14 933	186 390	513 388
2019	Matindustri	2 264	49 106	217 942
	Øvrig industri	14 763	175 375	611 085
2020	Matindustri	2 319	48 227	229 026
	Øvrig industri	14 739	173 244	578 968
2021*	Matindustri	2 498	49 057	244 716
	Øvrig Industri	15 446	172 122	637 845

*) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, 2023a

Tabell 5.2 Matindustri, fordeling etter sektor i 2021, etter bedrifter

Sektor	Andel Bedrifter	Andel Sysselsetting	Andel Omsetning
Kjøtt og kjøttvarer	15 %	22 %	19 %
Fisk og fiskevarer	18 %	26 %	38 %
Frukt og grønt	4 %	4 %	3 %
Oljer/fettstoffer	2 %	2 %	2 %
Meierivarer og iskrem	6 %	13 %	9 %
Kornvarer	2 %	1 %	2 %
Bakevarer/pasta	35 %	17 %	4 %
Andre næringsmidler	15 %	10 %	6 %
Fôrvarer	4 %	5 %	16 %

Kilde: Statistisk sentralbyrå, 2023a

5.1.3 Engros- og dagligvarehandelen

Mesteparten av de bearbejdede matvarene distribueres og omsettes gjennom varehandelen. I tabell 5.3 presenteres nøkkeltall for antall bedrifter, antall sysselsatte og omsetning for engros- og butikkhandelen med mat- og drikkevarer.

Tabell 5.3 Antall bedrifter, sysselsatte og omsetning innen engros- og butikkhandel med næringsmidler

	Virksomhet ³¹	Antall bedrifter	Antall sysselsatte	Omsetning, mill. kr
2010	Engroshandel	1 520	15 406	198 635
	Butikkhandel	8 241	77 732	158 412
2019	Engroshandel	1 700	15 849	340 155
	Butikkhandel	8 048	82 738	206 620
2020	Engroshandel	1 689	15 735	372 696
	Butikkhandel	7 940	80 105	240 013
2021*	Engroshandel	1 763	16 020	397 960
	Butikkhandel ³²	7 881	81 546	241 003
% Endring	Engroshandel	16,0 %	4,0 %	100,3 %
2010–2020	Butikkhandel	–4,4 %	4,9 %	52,1 %

Kilde: Statistisk sentralbyrå, 2023a

I løpet av 90-tallet skjedde det store endringer innen omsetningen av matvarer i Norge. I 1990 hadde fire konsern hånd om ca. 46 prosent av omsetningen innen detaljhandelen med dagligvarer. I 2015 var dette tallet økt til 96 prosent. I oktober 2014 ble ICA Norge AS solgt til Coop Norge. I mars 2015 ble salget gitt godkjenning fra Konkurransetilsynet. De tre store kjedene er nå Coop Norge (tidligere Forbrukersamvirket), REMA 1000 Norge AS og NorgesGruppen ASA. Gruppene/konsernene har i

³¹ Engroshandel er summen av undergruppene 46.31–46.33 og 46.36–46.39 og butikkhandel er summen av undergruppene 47.11–47.24 og 47.29 i varehandelsstatistikken til SSB

³² Ekskl. omsetning for næringsgruppe 47.22 (kjøtt og kjøttvarer) for året 2020 og 2021 (i 2019 utgjorde omsetningen for denne næringsgruppen 283 mill. kr.).

løpet av denne tiden utvidet sine funksjoner fra kjeder på detaljistnivå, til å omfatte også grossistfunksjonene.

Den «tradisjonelle dagligvarehandelen» som består av Coop, Norgesgruppen, Rema og Bunnpris hadde en omsetning i 2022 på 201 275 millioner kroner, noe som er en nedgang fra 2021 da omsetningen var på 207 082 millioner kroner. De siste årene har imidlertid omsetningen av dagligvarer i økende grad blitt omsatt utenfor den tradisjonelle dagligvarehandelen. Omsetningen foregår gjennom «verdibutikker», netthandel og annen dagligvarehandel.

Eksempel på «verdibutikker» er Nille, Dollarstore, Europris og Normal. I 2022 var omsetningen fra verdibutikker på om lag 15 260 millioner kroner, mot 13 928 millioner i 2021. Netthandel (f.eks. aktører som Foodora, matkasseaktører, Oda, samt kjedenes nettbutikker) hadde en omsetning i 2022 på om lag 4 570 millioner kroner mot 4 698 millioner i 2021. Øvrig dagligvarehandel hadde en omsetning på ca. 2 904 millioner kroner i 2022 mot 2 755 millioner i 2021. Eksempler på annen dagligvarehandel er «Gla`laksen, Haslum frukt og Sultan Marked».

Tabell 5.4 Utvikling i total omsetning (i mill. kroner, eks. mva.) og kjedenes ³³ årlige andel av omsetningen i utvalgte år*

År	Total omsetning	ICA Norge	Norgesgruppen	REMA 1000	Coop Norge	Bunnpris
2001	86 949	24,5 %	34,1 %	16,2 %	24,5 %	0,7 %
2018	175 932	..	43,2 %	23,7 %	29,3 %	3,8 %
2019	178 307	..	43,7 %	23,2 %	29,5 %	3,6 %
2020	208 805	..	44,1 %	23,2 %	29,3 %	3,4 %
2021	207 082	..	44,0 %	22,9 %	29,7 %	3,4 %
2022	201 275		43,5 %	23,5 %	29,6 %	3,4 %

*Kilde: Diverse utgaver av «Dagligvarefasiten» og finansavisen 2023.

³³ Norgesgruppen omfatter Kiwi, Meny, Spar, Eurospar, Jacob's, Joker, Nærbutikken m.fl. I 2010 avsluttet Bunnpris sitt samarbeid med Norgesgruppen og markedsandelen inngår i «Øvrige» f.o.m. 2010. Coop Norge omfatter bl.a. Coop Mega, Coop Prix, Coop Marked, Extra og Matkroken.

5.2 Produksjon, forbruk og omsetning av noen jordbruksvarer

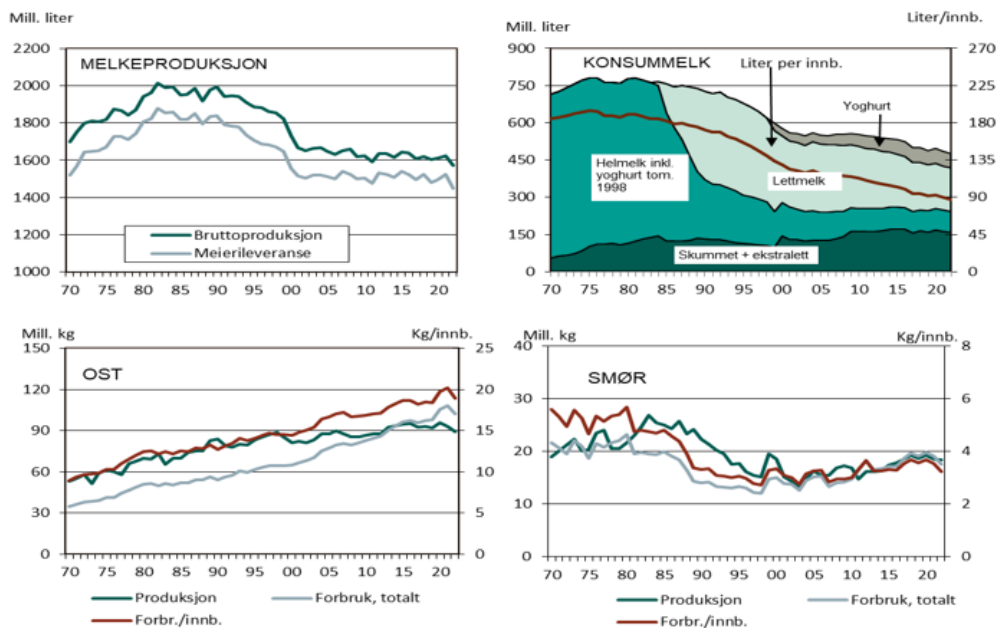
Kapittelet gir oversikt over utviklingen i forbruk og produksjon for en del viktige varer i norsk jordbruk. Forbruket er beregnet på engrosnivå. Faktisk forbruk vil ligge lavere på grunn av svinn i omsetningskjeden og hos forbruker, samt frasortering av ikke-spiselige deler som for eksempel bein i kjøtt.

5.2.1 Melk og melkeprodukter

Produksjonen av melk gikk klart ned fra 1980-tallet fram mot 2000-tallet, men var deretter på et relativt stabilt nivå. Nedgangen skyldtes tilpasning til forbruksutviklingen og internasjonale avtaler via WTO. Fra 2021 gir nye internasjonale avtaler om avvikling av eksportsubsidier på ost en ytterligere nedgang. På forbrukssida har salget av konsummelk gått ned over lang tid mens yoghurt og særlig ost har økt. Også smør har økt de seinere årene. Pga. befolkningsutviklingen vil samlet forbruk og forbruk pr. person avvike noe. I 2020 og 2021 medførte koronapandemien en økning for de fleste produktgruppene.

Selv om det har vært en viss forskjell i forbruksutviklingen for de ulike produktene, viser den langsiktige endringen i forbruket av melk en nedgang. Dette forklares av økt konkurranse fra andre produkter, prisforhold, søkelys på kosthold og helse og endrede spisevaner. Siden fortjenesten er høyest ved salg av konsummelk, har forbruksutviklingen negative økonomiske konsekvenser for melkeprodusentene.

Meierileveransen har stort sett ligget på eller over 1 500 mill. liter på 2000-tallet, men var på 1 448 mill. liter i 2022 jf. avviklingen av eksportsubsidier på ost. Antall anlegg innen meierisamvirket var 107 i 1993 og 31 pr. 1.1.2023.

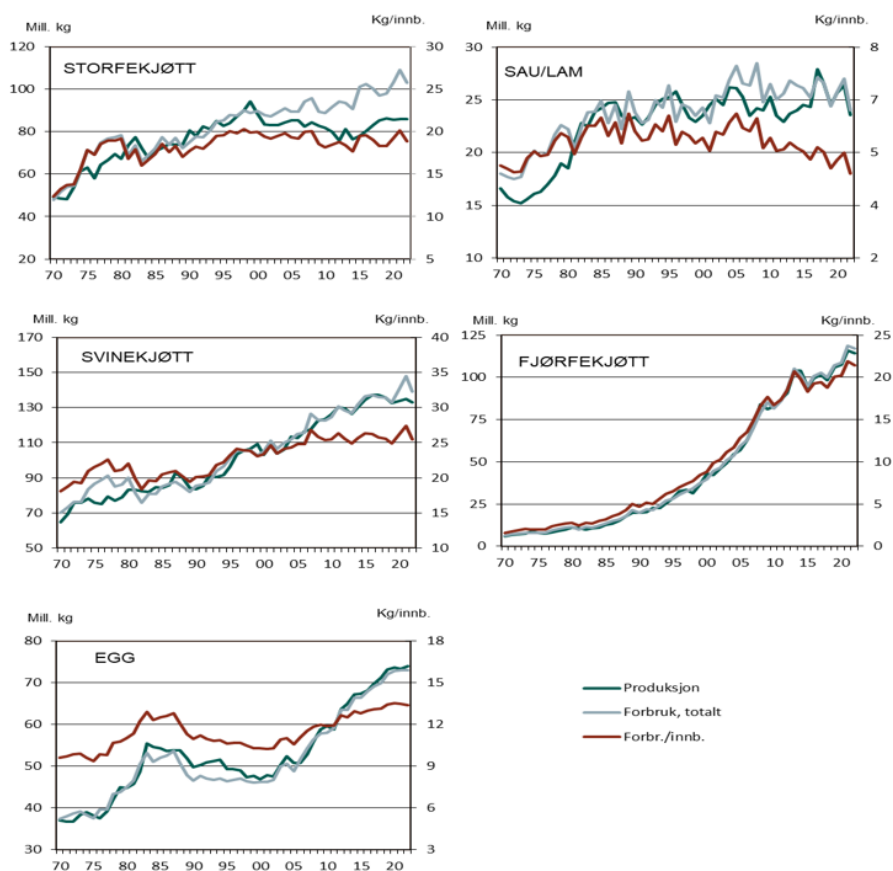

Figur 5.1 Produksjon og forbruk av melk og melkeprodukter 1970-2022. Forbruk per innbygger på sekundærakse

Kilder: Helsedirektoratet (2023) og Budsjettnemnda for jordbruket (2023)

5.2.2 Kjøtt og egg

Totalforbruket av kjøtt har økt mer eller mindre uavbrutt de fire–fem siste tiårene. Særlig fjørfekjøtt har hatt en kraftig forbruksvekst, men også svinekjøtt har økt klart. Forbruket av storfekjøtt er omtrent uendret siste 30-40 år dersom en måler det pr. person. Tilsvarende tenderer sau/lam nedover. Spørsmål om kosthold og sunnhet ved matvarer kan gi en del utslag i forbruket. Opplysningene om bruk av antibiotika i fôret, ga eksempelvis en sterk nedgang i forbruket av kylling i 2014 og 2015.

Figur 5.2 Produksjon og forbruk av kjøtt og egg, 1970–2022. Forbruk per innbygger på sekundærakse

Kilder: Helsedirektoratet (2023) og Budsjettnemnda for jordbruket (2023)

Produksjon og forbruk av kjøtt øker samlet sett på grunn av befolkningsvekst og en viss forbruksøkning pr. person. Redusert grensehandel som følge av koronapandemien ga redusert forbruk i 2020 og 2021, mens redusert reiseaktivitet økte den norskproduserte andelen av forbruket. Produksjon og forbruk av egg viser en økning de siste årene etter en periode med små endringer.

Tabell 5.5 Antall slakterier innen samvirket og private aktører

	1990	2000	2010	2020	2022
Nortura ¹	34	28	15	12	15
KLF ²	50	29	22	23	27

1) Inkl. fjørfe fom. 2022

2) Kjøtt- og fjørfebransjens landsforbund

Kilde: Nortura (2023) og Kjøtt- og fjørfebransjens landsforbund (2023)

Tabell 5.6 Antall eggpakkerier i samvirket og private aktører

	1990	2000	2010	2020	2022
Nortura	18	8	5	3	3
KLF ¹	1)	7	1)	5	5

1) Kjøtt- og fjørfebransjens landsforbund. Ikke tall for 1990 og 2010

Kilde: Nortura (2023) og Kjøtt- og fjørfebransjens landsforbund (2023)

5.2.3 Planteprodukter

Figur 5.3 viser utviklingen i produksjon og forbruk av de viktigste planteproduksjonene i Norge; korn, poteter, grønnsaker, frukt og bær.

Korn, melvarer og kraftfôr

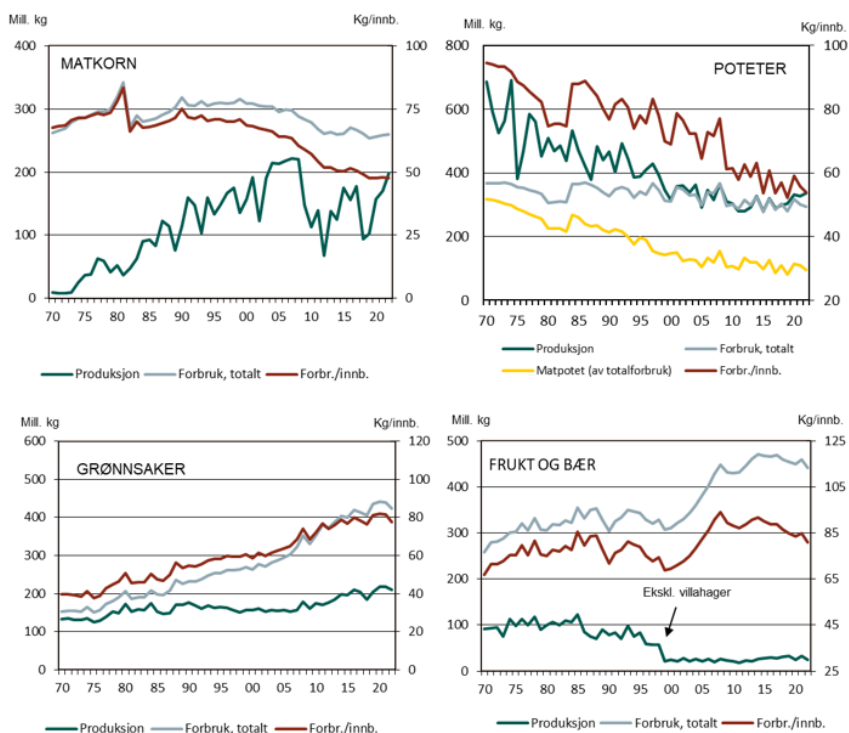
Det meste av kornet som produseres i Norge nyttes til dyrefôr i form av kraftfôr. Av en normalårsproduksjon på litt over 1 mill. tonn, vil omtrent 80 prosent gå til kraftfôr.

Den norskproduserte andelen av matkornforbruket varierer mye mellom år som følge av de utslagene værforholdene gir på mengde og kvalitet, jfr. figur 5.3. For 2022 er andelen norsk matkorn beregnet til 76 prosent, men var på 40 prosent i 2019 og 66 prosent i 2021. Den lave andelen i 2019 skyldes effekten av tørken i 2018.

Det er nå fire hovedanlegg (møller) som produserer og distribuerer matmel til det innenlandske markedet. I tillegg er det en rekke mindre møller for spesisortimenter osv.

Poteter og hagebruksprodukter

I figur 5.3 er utviklingen i nettoproduksjonen, totalforbruket og matpotet til direkte konsum gjengitt. Det totale potetforbruket har gått ned, særlig av matpotet, men forbruket av bearbejdede potetprodukter har økt. En betydelig del av matpotetforbruket består av importerte poteter, men mengden varierer en del fra år til år avhengig av norsk produksjon. I 2022 ble det importert 25 mill. kg matpoteter, eller 26 prosent av forbruket mot 32 prosent i 2021.

Figur 5.3 Produksjon og forbruk av matkorn, poteter og hagebruksprodukter, 1970–2022. Forbruk per innbygger på sekundærakse

Kilder: Helsedirektoratet (2023) og Budsjettnemnda for jordbruket (2023)

Forbruket av grønnsaker, frukt og bær har økt over tid mens produksjonen har vært relativt stabil, men økt en del for grønnsaker i de seinere årene. Den lave andelen av norskprodusert frukt,- og til dels grønnsaker, skyldes at klimaet begrenser hva en kan produsere av de slagene som etterspørres. Fram til 1999 er produksjon i villahager med i figur 5.3, men er deretter utelatt pga. usikre oppgaver. Dette slår særlig ut for frukt og bær og gir et fall i grafene i figuren.

Markedet for frukt og grønt har skilt seg fra annen omsetning av landbruksvarer i Norge ved at samvirket (Gartnerhallen), har hatt en mindre markedsandel. Gartnerhallen hadde tidligere en rolle som grossist, men er nå i første rekke en produsentorganisasjon. Gartnerhallen representerer mer enn 70 prosent av de norske frukt-, grønt- og potetprodusentene og 50–60 prosent av produksjonen.

5.2.4 Økologisk produksjon og omsetning

I Meld. St. 11 (2016-2017) blir det pekt på at målsettingen for økologisk produksjon og forbruk er svært ambisiøs (Landbruks- og matdepartementet 2016). Regjeringen legger til grunn at utviklingen av økologisk produksjon og forbruk skal være etterspørselsdrevet, og gikk vekk fra det tidligere tallfestede målet om 15 prosent økologisk produksjon og forbruk i 2020. I den nasjonale strategien for økologisk jordbruk som gjelder fra 2018 til 2030, er det målet om å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet, som er lagt til grunn (Landbruks- og matdepartementet 2018). I jordbruksavtalen 2023 ble det avsatt 15 mill. kr til utviklingstiltak innen økologisk landbruk. I tillegg er 5 mill. kr av det som tidligere har blitt avsatt på denne posten, flyttet til Norsk Landbruksrådgiving, 5 mill. kr til Klima- og miljøprogrammet og 6 mill. kr til Nasjonale tilretteleggingsmidler.

Tabell 5.7 gir noen hovedtall for økologisk produksjon fra 2015 til 2022. I denne perioden er antall økologiske driftsenheter gått ned fra 2 113 til 1 974 enheter. I 2022 var det 101 produsenter som gikk ut, mens det kom inn 118 nye økologiske produsenter. På landsbasis gikk antallet driftsenheter opp med 17, og det var netto nedgang i de fleste fylkene. Trøndelag hadde størst netto nedgang med tre produsenter, mens Innlandet hadde størst netto oppgang med 14 nye inn.

Det er flest økologiske produsenter i Viken og i Trøndelag. Av de store jordbruksfylkene i landet, er det Rogaland som har færrest økologiske enheter. Selv om antall økologiske enheter har økt noe i Rogaland de siste årene, var det likevel bare 0,7 prosent av totalt jordbruksareal i Rogaland som drev økologisk i 2022.

Det var 416 tusen dekar som ble drevet økologisk i 2022, en nedgang på 3,39 tusen dekar fra 2021. Sammenlignet med 2015 har det økologiske arealet gått ned med 27,8 tusen dekar. Andelen av det totale jordbruksarealet som ble drevet økologisk, var på 4,2 prosent i 2022.

Potet- og grovfôrarealet fortsetter å gå ned, mens både korn, grønnsaker, frukt og bær har økt. Tabell 5.8 viser areal for ulike kulturer i 2022 og endring i økologisk areal fra 2021 til 2022.

Tabell 5.5 Hovedtall for økologisk produksjon i Norge 2015–2022

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Antall driftsenheter	2 113	2 083	2 070	2 057	1 976	1 981	1 957	1 974
Økologisk drevet areal, 1000 dekar	445	449	439	419	413	421	420	416
Areal i karens, 1000 dekar	34	30	34	47	42	33	31	43
Andel økologisk areal	4,5 %	4,6 %	4,5 %	4,3 %	4,2 %	4,3 %	4,3%	4,2%

Kilde: *Debio 2023*³⁴

³⁴ <https://debio.no/statistikk/>

Tabell 5.6 Økologisk drevet areal fordelt på kulturer, 2022

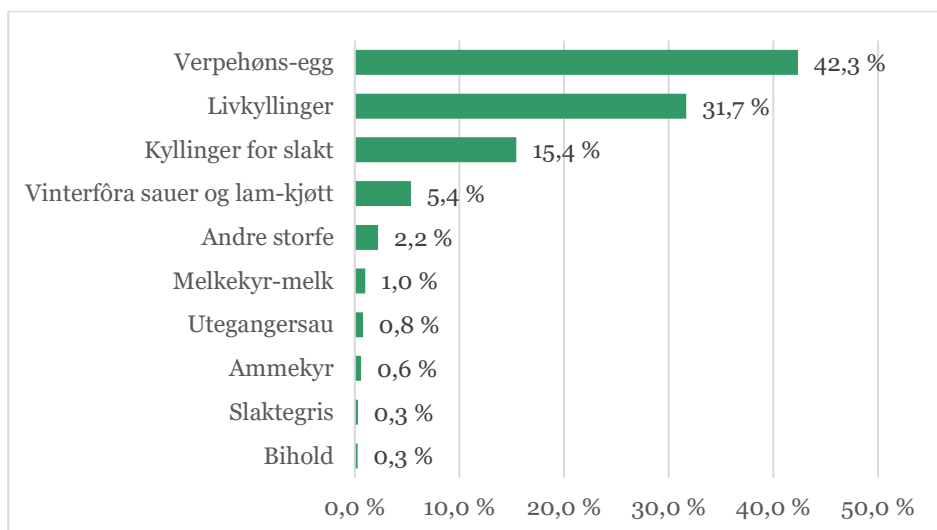
	Økologisk areal 2022, daa	Prosentandel av totalt økologisk areal 2022	Prosent økologisk areal av totalt landbruksareal	Prosent endring i økologisk areal fra 2021-2022
Eng og beite	232 063	55%	2,3 %	-20,6 %
Korn, oljevekster og engfrø	78 200	18,7%	0,8 %	5,3 %
Poteter	913	0,2%	0,009 %	3,4 %
Grønnsaker	3 611	0,8%	0,03 %	16,6 %
Frukt og bær	3 214	0,7%	0,03 %	15,4 %

Kilde: Debio³⁵, Landbruksdirektoratet PT-900, del 2 2020 og 2021, PT-912 2021, jordbruksareal i drift³⁶

Andel husdyr i økologisk drift i 2022 er mest preget av kylling og egg. Disse kategoriene utgjør til sammen 89,4% av totalen for økologisk husdyrproduksjon i Norge. Vinterfôret sauer og lam utgjør 5,4% av totalen for 2022, mens kategorien storfe (inkludert melkekyr, ammekyr og andre storfe) utgjør til sammen 3,6%.

³⁵ <https://debio.no/statistikk/>

³⁶ <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/statistikk-og-utviklingstrekk/utvikling-i-jordbruket/jordbruksforetak-jordbruksareal-og-husdyr>

Figur 5.1 Andel husdyr i prosent av total økologisk husdyrproduksjon, 2022.

Kilde: Debio

Produksjonen av økologisk korn var rekordstor for kornåret 2022-2023, med et anslag fra Landbruksdirektoratet om en totalproduksjon på 18 000 tonn ³⁷. Matmellemøllen har også økt sitt forbruk av norskprodusert økologisk mathavre, fra 28 til 47 prosent. Spesielt produksjonen av oljefrø har økt betydelig, sammenlignet med tidligere kornår. Den største delen av det økologiske kornet blir brukt til kraftfôr, og salget av økologisk kraftfôr viste en nedgang i 2022 sammenlignet med forrige år. Totalt var omsetningen av fôrkorn til økologisk kraftfôr på 39 442 tonn i 2022. Norskandelen av forbruket for 2022 ligger på rundt 23 000 tonn. To tredjedeler av forbruket er importert. Grunnen til importen, ligger i at flere råvarer som mais, melasse og soyamel ikke produseres i Norge. Kun 2% av kraftfôromsetningen i Norge er økologisk.

Økologisk melkeproduksjon gikk ned med 7,1 prosent fra 2021 til 2022. I alt ble det produsert 44,7 mill. liter økologisk melk i 2022. I 2022 ble pris til produsent redusert med 12 øre per liter, med en total pris til produsent på kr 6,94 per liter.

³⁷ <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/nyhetsrom/rapporter/produksjon-av-okologiske-jordbruksvarer>

Anvendelsesgraden³⁸ for økologisk melk var 58,9 prosent i 2022, en økning fra 54,5 prosent i 2021. I alt ble det omsatt 26,3 mill. liter økologisk melk i 2022. Tine og Rørosmeieriet er de største foredlerne av økologisk melk. Volumet som foredles av Rørosmeieriet har tidligere vært økende, og utgjorde 62 prosent av all den anvendte økologisk melken i 2021. I 2022 var derimot denne andelen redusert til 60 prosent.

Etter en kraftig nedgang i produksjon av økologisk kjøtt som en følge av tørkeåret 2018, har produksjonen økt stødig de senere årene. Til sammen ble det produsert mer enn 3 300 tonn økologisk kjøtt av storfe, svin, sau og lam, en økning på 2,6 prosent fra 2021.

Fra 2021 til 2022 økte produksjon av økologisk storfekjøtt med 4,4 prosent, og det ble produsert ca. 1 570 tonn økologisk storfekjøtt i 2022. Produksjonen av økologisk storfekjøtt utgjorde bare 1,7 prosent av den totale storfekjøttproduksjonen i 2022. Produksjonen av økologisk sau og lam opplevde en nedgang i 2022. Det ble slaktet ca. 623 tonn med økologisk sau- og lammekjøtt, 3,4 prosent mindre enn året før. Produksjonen av økologisk gris gikk opp fra 2021 til 2022. I alt ble det produsert ca. 434 tonn svinekjøtt i 2022, 3,2 prosent mer enn i 2021. Av totalt omsatt svinekjøtt ble 0,33 prosent solgt som økologisk.

I 2022 ble det produsert 674 tonn økologisk kjøtt av fjørfe (kylling, høns og kalkun), og produksjonen er økende. Likevel utgjør ikke økologisk produksjon av kylling og kalkun mer enn ca. 0,5 prosent av den totale produksjonen, som er på 114 888 tonn.

Produksjonen av økologiske egg har gått ned de siste årene, og opplevde en nedgang med 1 prosent i 2022, og det ble produsert 5 000 tonn økologiske egg dette året. Økologiske egg utgjorde 7,7 prosent av totalt innveide egg hos eggpakkeriene i 2022. Anvendelsesgraden for økologiske egg har gått litt ned de siste to årene, men er fortsatt høy. I 2022 ble 83 prosent av produksjonen solgt som økologisk vare.

Omsetningen av økologisk frukt, grønnsaker og poteter ble redusert med 0,2 prosentpoeng fra 2021 til 2022. For de fleste grønnsakskulturene er andelen økologisk av total omsetning liten. Det blir omsatt mest økologisk gulrot, ca. 1 556 tonn i 2022. Det utgjorde 4,3 prosent av den totale omsetningen av gulrot. Produksjonen av økologisk gulrot i 2022 opplever imidlertid en nedgang med 2 prosent sammenlignet med 2021.

Mens omsetningen av økologiske gulrøtter fortsetter å gå ned, øker andre rotvekster. Produksjon av økologiske poteter økte med 15 prosent fra 2021 til 2022. Knollselleri og kålrot har også opplevd en vekst på 8 og 6 prosent fra 2021 til 2022, respektivt. Veksthusproduksjon av økologiske agurk har derimot opplevd stor nedgang med 57

³⁸ Anvendelsesgraden sier hvor mye av den økologiske produksjonen som blir omsatt som økologisk vare.

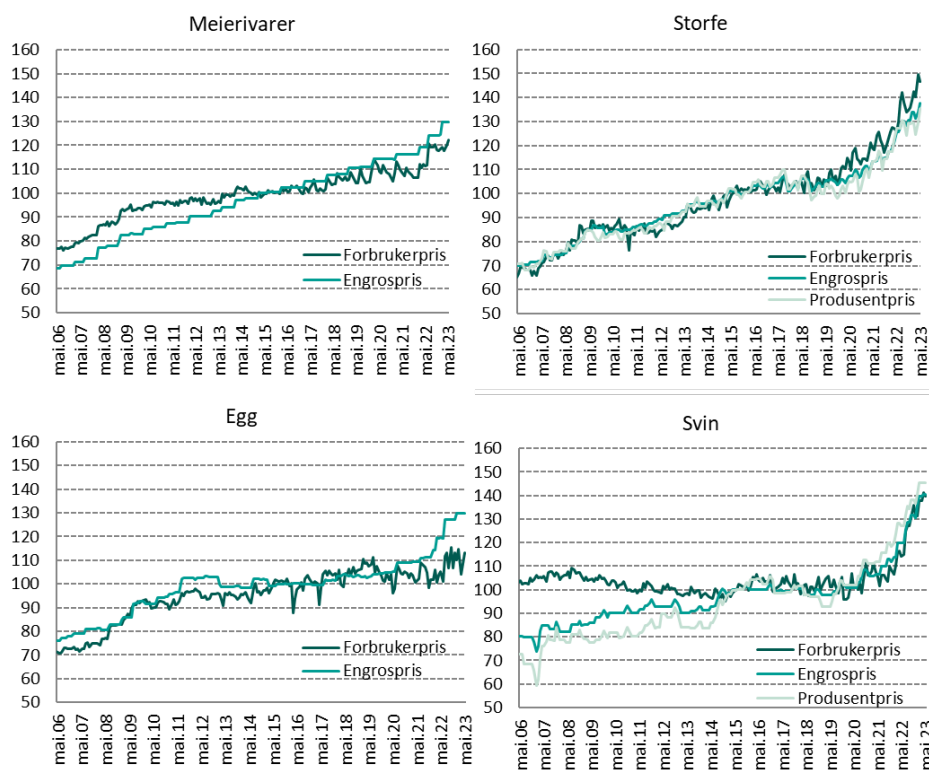
prosent. Målt i andel av total omsetning, er det urter i veksthus, ruccola, pastinakk, rødbeter og stिल्selleri som er de største økologiske kulturene.

Det var et lite tilfredsstillende fruktår i 2022, med stor nedgang av økologisk produksjon. Andel økologiske epler falt med 65 prosent sammenlignet med 2021, og plommer har falt med hele 86 prosent.

Endringer i regelverket for økologisk produksjon i EU vil også få konsekvenser for norsk produksjon. Dette er tidligere omtalt i kapittel 2.4.

5.3 Prisutvikling på matvarer

Fra juli 2005 til og med mai 2023 har forbrukerprisen for meierivarer økt med 64 prosent, mens engrosprisen har økt med 92 prosent. På egg har forbrukerprisen økt med 63 prosent og engrosprisen har økt med 74 prosent. Forbrukerprisen på storfekjøtt (rene kjøttstykker/biffer) har i samme periode økt med 125 prosent, mens engrosprisen og produsentprisen har økt med hhv. 99 prosent og 94 prosent. Forbrukerprisen på svinekjøtt har økt med 34 prosent i perioden, mens engrosprisen og produsentprisen har økt med hhv. 70 prosent og 130 prosent. Utvikling av produsentprisen på svin og storfe er beregnet uten trekk for omsetningsavgift (Norsk institutt for bioøkonomi, 2023).

Figur 5.2 Prisutvikling for noen matvarer på produsent-, engros- og forbrukernivå. Indeks 2005=100

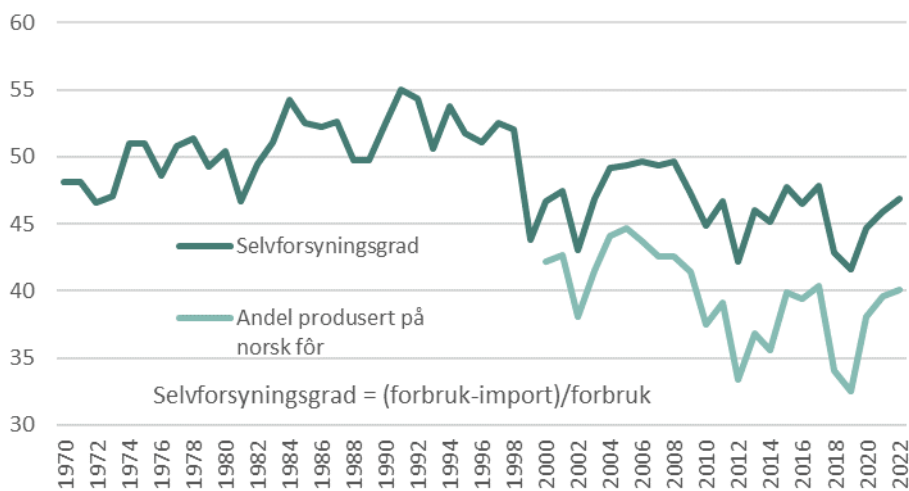
Kilde: Norsk institutt for bioøkonomi (2023)

5.4 Norskprodusert andel, import og eksport

5.4.1 Norskprodusert andel av matvareforbruket

Forbruket av matvarer beregnes som summen av norsk produksjon og import, fratrukket eksport. Som mål på den norskproduserte andelen av matvareforbruket, nyttes ofte begrepet selvforsyningsgrad. Selvforsyningsgraden beregnes som norskproduserte matvarer i prosent av totalt forbruk av mat. Selvforsyningsgraden inkluderer dermed den delen av forbruket som er basert på norsk produksjon. Selvforsyningsgraden tar imidlertid ikke hensyn til hvor innsatsfaktorer kommer fra. For eksempel om kraftfôret som brukes i kjøttproduksjon, er norskprodusert eller importert. I selvforsyningsgraden inngår ikke den maten som Norge eksporterer, f.eks.

er ikke norsk eksport av fisk med. I en krisesituasjon vil forbruket kunne vris over til en diett med mer fisk. Det vil kunne øke selvforsyningen av mat. Forbruk, import og eksport av matvarer beregnes i energi når man skal angi selvforsyningsgraden. Selvforsyningsgraden er illustrert i figur 5.6. I perioden 1970 til 2022 har selvforsyningsgraden ligget på mellom 40 og 55 prosent. For perioden 1999-2020 er det foretatt en korreksjon i beregningene som innebærer at man fra og med 1999 tar hensyn til import av bearbejdede matvarer, samt inkluderer privatimport i beregningen av selvforsyningsgrad. Korreksjonen innebærer en redusert selvforsyningsgrad på om lag 2 prosentpoeng for de enkelte årene i perioden fra og med 1999. Figuren viser også andel produsert i norsk jordbruk basert på norsk fôr f.o.m. år 2000.

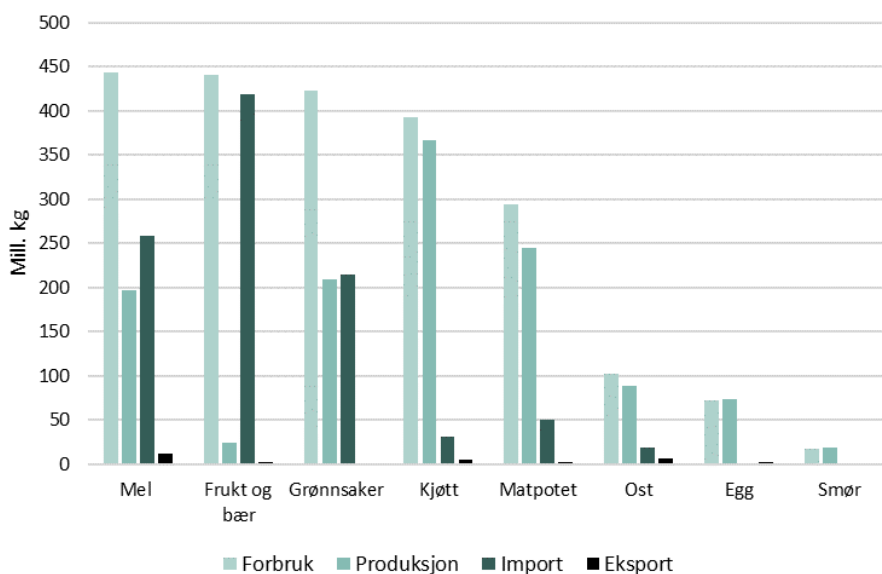

Figur 5.3 Selvforsyningsgrad i norsk jordbruk og andel basert på norsk fôr, målt på energibasis, 1970–2022 i prosent

Kilde: Helsedirektoratet, 2023

5.4.2 Import og eksport

Figur 5.7 viser foreløpige tall for 2022 for forholdet mellom forbruk, produksjon, import og eksport i millioner kg for typiske norske landbruksprodukter. For alle produkter er eksporten liten. Dette illustrerer at norsk produksjon er innrettet mot det innenlandske markedet. Importen er størst for de varene som det av klimatiske og arealmessige årsaker produseres mindre av enn forbruket innenlands, i første rekke omfatter dette frukt og bær.

Figur 5.4 Produksjon, import og eksport av utvalgte landbruksvarer, mill. kg, 2022

Kilde: Helsedirektoratet, 2023

Tabell 5.7 Import og eksport av fisk- og jordbruksbaserte næringsmidler i 2019-2022 (mill. kr)

	Import			Eksport		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Kjøtt og kjøttvarer	1 833	2 293	2 121	288	298	324
Meierivarer	1 810	2 012	2 193	664	572	876
Fisk	5 238	5 340	5 464	101 951	116 557	146 492
Korn- og bakervarer	6 966	7 063	8 219	510	521	728
Frukt, grønt	14 222	14 264	15 528	214	219	226
Øvrige matvarer	11 993	12 694	14 718	2 705	2 890	3 212
Dyrefôr	12 222	13 889	18 412	4 111	4 992	5 854
Drikkevarer	8 850	9 345	9 767	1 030	1 102	1 122
Sum	63 134	66 901	76 421	111 474	127 151	158 835

Kilde: Statistisk sentralbyrå, 2023

Litteratur kapittel 5

Budsjettnemnda for jordbruket. 2023 *Totalkalkylen for jordbruket. Jordbrukets totalregnskap 2021 og 2022 og budsjett 2023*. Registrerte og normaliserte tall.

Dagligvarefasiten 2023. Per. Med. Dagligvarehandel v/ Leticia Haugen mail 22.08.2023.

Dagligvarefasiten 2022. <https://dagligvarehandelen.no/sites/default/files/2022-05/Dagligvarefasiten%202022final%20no%20bleed.pdf> (inkl. tidligere års publiseringer).

Debio 2022. www.debio.no/om-debio/statistikk.

Finansavisen, 2023.

<https://www.finansavisen.no/handel/2023/03/09/7991993/nielseniq-legger-ram-rapport-om-dagligvaremarkedet>

Helsedirektoratet. 2023. *Utviklingen i norsk kosthold 2023*. Foreløpig upublisert rapport i rapportserien. Helsedirektoratet, Oslo.

Helsedirektoratet. 2023. *Utviklingen i norsk kosthold 2021*. Foreløpig upublisert rapport i rapportserien. Helsedirektoratet, Oslo.

Norsk institutt for bioøkonomi. 2023. *Månedlige prisindekser*.

<https://www.nibio.no/tema/landbruksokonomi/matpriser?locationfilter=true>

Kjøtt- og fjørfebransjens landsforbund 2023. Pers. med.

Landbruks- og matdepartementet 2016a. *Meld. St. 11 (2016–2017). Endring og utvikling. En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*.

Landbruks- og matdepartementet. 2018. *Nasjonal strategi for økologisk jordbruk*. Nasjonal strategi 2018–2030.

Landbruksdirektoratet 2022. *Rapport nr. 19/2022. Produksjon av økologiske jordbruksvarer*. Rapport for 2021.

<https://www.landbruksdirektoratet.no/no/dokumenter/publikasjoner>

Landbruksdirektoratet. PT-900. Flere søknadsomganger.

<https://www.landbruksdirektoratet.no/no/produksjon-og-marked/produksjonstilskudd/dokumentarkiv/statistikk>

Norsk institutt for bioøkonomi. 2022. *Månedlige prisindekser*.

<https://www.nibio.no/tema/landbruksokonomi/matpriser?locationfilter=true>

Nortura 2023. *Årsmelding 2022*.

Statistisk sentralbyrå, 2022a. *Statistikkbanken. Tabell 12817: Foretak, omsetning og sysselsatte unntatt offentlig forvaltning, etter næring (SN2007), organisasjonsform, sysselsettingsgruppe, statistikkvariabel og år*.

Statistisk sentralbyrå, 2022b. *Statistikkbanken. Tabell 12936: Hovedtall for bedrifter i industri, etter næring (SN2007), statistikkvariabel og år*

Statistisk sentralbyrå, 2022c. *Statistikkbanken. Tabell 12910: Varehandel. Hovedtall, etter næringsundergruppe (SN2007). Bedrifter.*

Statistisk sentralbyrå. 2022d. *Utenrikshandelsstatistikk. Tabell: 08809: Utenrikshandel med varer, etter varegruppe (en- og tosifret SITC).*

Statistisk sentralbyrå. 2023a. *Statistikkbanken. Tabell 12910: Hovedtall for alle foretak og bedrifter, etter næring (SN2007), statistikkvariabel og år.*

Statistisk sentralbyrå. 2023. *Utenrikshandelsstatistikk. Tabell: 08809: Utenrikshandel med varer, etter varegruppe (en- og tosifret SITC).*

A scenic view of a forest stream in Norway. The water is clear and flows over rocks and green vegetation. The background is a dense forest of tall evergreen trees under a blue sky with a few clouds. A semi-transparent green box is overlaid on the middle of the image, containing the title '6. Skogbruk i Norge' in white text.

6. Skogbruk i Norge

6.1 Ressurser i skogbruket

6.1.1 Naturressurser

I alt 120 mill. dekar, eller ca. 37 prosent av landarealet i Norge, er skogkledd. Det skogkleddede arealet omfatter skog både under og over barskoggrensen. Av de 120 mill. dekar skog, er noe under 83 mill. dekar produktivt skogareal, det tilsvarer over 25 prosent av Norges landareal. Produktiv skog er skog som produserer mer enn 0,1 m³ per dekar per år. De siste tallene fra Landsskogtakseringen (Statistisk sentralbyrå 2023a) viser en stående kubikkmasse på 999,7 mill. m³. 807,7 mill. m³ står på det produktive skogarealet. Årlig tilvekst i den produktive skogen var 21,8 mill. m³ i 2022. Den totale tilveksten var på 24 mill. m³, og av dette utgjorde grana 53 prosent.

I 2022 utgjorde gran 46,2 prosent av den stående kubikkmassen på produktivt skogareal i norske skoger. 29,6 prosent var furu, og 24 prosent var lauvtrær. I 2021 utgjorde disse tallene 53, 28 og 19 prosent.

I 2021 utgjorde gran 44 prosent av den stående kubikkmassen i norske skoger, 31 prosent var furu og 25 prosent lauvtrær, mot henholdsvis 53, 28 og 19 prosent i 1933.

6.1.2 Realkapitalen

Ser man på fylkesvis fordeling av skogressursene definert som produktivt skogareal, er ressursene ulikt fordelt. Av de totalt 70 millioner dekar som forvaltes av de om lag 125 500 skogeiendommene, finner vi 27 prosent av arealet i Innlandet fylke.

I skogpolitikken blir de langsiktige investeringene prioritert, og det stilles krav til at disse investeringene ikke bare skal være lønnsomme, men også miljøvennlige. I alt ble det utført skogkulturtiltak for 513 mill. kroner i 2022. Sammenlignet med 2021 var det en oppgang på 20 prosent. Investeringene i skogplanting og ungsogpleie utgjorde henholdsvis 296 mill. og 137 mill. kroner. I alt ble det gitt 83,6 mill. kroner i offentlige tilskudd til skogkultur dette året. Ved inngangen av 1990-årene var det årlige plantearealet på ca. 300 000 dekar, mens det i 2021 var sunket til 217 845 dekar, og gått opp igjen til 253 150 dekar i 2022. Plantearealet hadde en positiv utvikling i perioden 2010 til 2020, men fra 2020 til 2021 gikk plantearealet ned med 11 400 dekar på landbasis, før det gikk opp med 35 305 dekar i 2022.

Det er store regionale forskjeller når det kommer til planting av ny skog. Innlandet fylke stod for hele 40 prosent av det totale arealet som ble plantet i 2022. Viken fylke, inklusive Oslo, var den nest største regionen i denne sammenhengen med 22 prosent av det totale planta arealet. Det ble satt ut ca. 47,5 mill. skogplanter i 2022, noe som tilsvarer en økning på 84 prosent sammenliknet med 10 år tidligere i 2012 (Statistisk sentralbyrå 2022b). Dette gjenspeiler det økte avvirkningsnivået i skogen. Etter

skogbruksloven med tilhørende forskrift, skal skogeieren gjennomføre nødvendige tiltak for å sikre tilfredsstillende forynging etter hogst. Kommunene har ansvaret for å kontrollere at skogeierne gjennomfører slike tiltak.

Den samlede skogsbilveilengden var ved utgangen av 2021, 49 617 km ifølge Statistisk sentralbyrå (2022c). Innlandet fylke har alene 37 prosent av den totale lengden. I 2022 ble det bygget 110 km med nye helårsbilveier og sommerbilveier i skogen, sammenlignet med 739 i km i 1990. Likevel var det en økning på 19,6 prosent fra 2012. Siden 2015 har det vært bygget om lag 100 km årlig. Totalkostnaden for ferdigstillelse av skogsbilveier utgjorde 288 mill. kr, hvorav 104 mill. ble dekket av offentlige tilskudd.

Den totale lengden ombygde veier, var totalt 233 km i 2022. En av grunnene til at omfanget av ombygging av skogsbilveier er

Foto: Kristian Bierke, NIBIO

større enn nybygging, er at veiene må dimensjoneres for større tømmervogntog. Dessuten er det behov for en generell opprusting av det eksisterende skogsbilveinettet. I motsetning til nye skogsbilveier, gikk antall kilometerer med ombygde skogsbilveier ned sammenliknet med 2012.

Gjennomsnittlig kostnad for helårsbilveier og sommerbilveier utgjorde kr 732 per meter i 2022, noe som er en økning på 2 prosent sammenlignet med året før. Dette omfatter både ombygging og bygging av nye veier, og er et gjennomsnitt av veier med og uten offentlig tilskudd. For vinterbilveier var gjennomsnittlig kostnad kr 248 per meter. Kostnaden for denne typen skogsbilveien hadde en nedgang med 2 prosent fra 2021.

Det offentlige bilveinettet i Norge utgjør til sammen 98 000 kilometer inkludert gatenettet i byene. Ca. 20 000 kilometer offentlig vei går gjennom produktive skogarealer og gir dermed adgang til skogområdene. Målt i forhold til produktivt skogareal, har Norge den laveste tettheten av skogsbilveier i Norden. Skogsbilveiene bidrar til en effektiv transport av tømmer fra området hvor tømmeret ble avvirket fram til mottaker. Samtidig bidrar skogsbilveiene til å øke tilgjengelighetene til dem som ønsker å bruke skogen til rekreasjon, fiske, jakt og friluftsliv.

6.2 Økonomi, eierstruktur og organisasjonsforhold

I 2021 var det totalt 124 551 skogeiendommer i Norge. Størrelsen på gjennomsnittlig produktivt skogareal per skogeiendom var 559,8 dekar i samme tidsperiode. Gjennomsnittlig størrelse på skogeiendommer er størst i Innlandet med 906,65 dekar, mens Rogaland har de minste eiendommene med et snitt på 282 dekar. 1 186 skogeiendommer var større enn 5 000 dekar, men disse utgjorde nærmere 1/3 av det totale produktive skogarealet. Dette gjenspeiler at de fleste skogeiendommene i Norge er relativt små. Rundt 1/3 av eiendommene hadde et produktivt skogareal mellom 25 og 99 dekar. På 30 195 av skogeiendommene ble skogbruk drevet i kombinasjon med aktivt jordbruk i 2020 (Statistisk sentralbyrå 2022j).

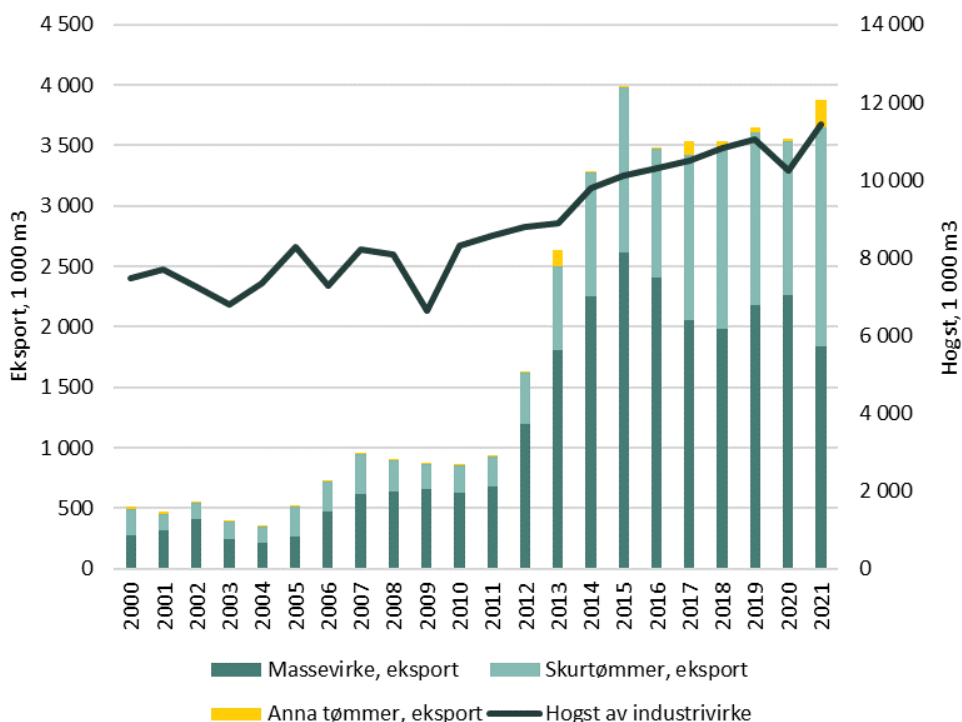
Skogbruket i Norge blir stadig mer en ren kapitalinntektskilde for eierne, og ca. 90 prosent av salgskvantumet blir felt og kvistet med hogstmaskin. Enkeltpersoner eier 95 prosent av de 124 551 skogeiendommene. Resten er eid av upersonlige eiere slik som staten, kommuner, fylker, allmenninger og aksjeselskap (Statistisk sentralbyrå 2022j). Totalt forvalter skogeiendommene i Norge om lag 84 prosent av det produktive skogarealet.

I 2022 ble det avvirket 11,5 mill. m³ tømmer for salg. Sammenlignet med 2021 ble det avvirket 0,1 mill. m³ mer, og det er det høyeste nivået som har blitt registret.

Skurtømmerets³⁹ andel av industrivirket ligger på ca. 59 prosent. Dersom vi ikke regner med ved til brensel, er ca. 73 prosent av avvirkningskvantumet gran og ca. 25 prosent furu, slik at lauvtrevirket bare utgjør ca. 2 prosent av det totale avvirkningskvantumet. I første kvartal av 2023 ble 66 prosent av salgsvirket levert fra fylkene Innlandet og Viken. Innlandets andel utgjorde 41 prosent. Deretter følger Vestfold og Telemark (10 prosent) og Trøndelag og Agder med henholdsvis 8 og 7 prosent av samlet salgsvirke (Statistisk sentralbyrå 2023g).

³⁹ Skurtømmer = sagtømmer

En rekke papirprodusenter har i løpet av de siste ti årene blitt nedlagt, blant annet Sødra Cells anlegg på Tofte. I dag er det i hovedsak Norske Skogs fabrikker i Halden og Skogn, samt Borregaard i Sarpsborg som er de største mottakerne av massevirke. Derfor ble nærmere 39 prosent av avvirket massevirke eksportert til utlandet i 2021. Sagtømmeret blir i større grad foredlet av innenlandske produsenter, hvor Moelven og Bergene Holm er de største mottakerne. Likevel ble nærmere 27 prosent av alt sagtømmer som ble avvirket i 2021, eksportert. Figur 6.1 viser utvikling i eksport og hogst av industrivirke i Norge fra 2000 til 2021. Av tømmeret som ble eksportert i 2021, gikk 72 prosent til Sverige. Etter Sverige, var det Tyskland, Latvia og Danmark som kjøpte mest tømmer fra Norge.

Figur 6.1 Hogstkvantum og eksport av tømmer, 1 000 m³

Kilde: Steinset 2022

Bruttoverdien av det solgte industrivirket var 5,836 mrd. kr i 2022, en økning på 16,3 prosent sammenlignet med året før. Beregning av gjennomsnittlig virkespris viser at skogeierne fikk 507 kr per m³ i 2022. Prisen per m³ gikk opp med 69 kroner i forhold til 2021. Med unntak av 2020, har det vært en positiv utvikling nå det gjelder avvirkningskvantumet siden 2009. I 2009 var avvirkningsvolumet ca. 26,4 prosent av dagens nivå.

I tillegg til avvirkning for salg, blir det hvert år avvirket virke til brensel. De siste årene har det blitt avvirket mellom 1,5 og 2 millioner kubikkmeter virke som ble benyttet til brensel. Rundt 66 prosent av dette volumet var virke fra lauvtrær. I 2022 ble det importert 384 337 m³ tømmer til Norge. Sammenlignet med 2021 økte importen av tømmer med 10 prosent. Størstedelen av denne importen er fra Sverige, etterfulgt av Estland og Finland (Statistisk sentralbyrå, 2023h).

6.2.1 Storviltet

Jaktbart vilt utgjør en relativt stor økonomisk ressurs i skogbruket, og for utmarksområdene. Totalt blir det felt flere hjort enn elg i Norge. Det har vært en markant økning i antall felte hjort, mens antall felte elg har vært nokså stabilt de siste tre årene. Antall tillatelser har økt de seinere årene på hjort, mens det har vært relativt stabilt når det gjelder elg. For villrein har antall tillatelser gått ned. Totalt ble det felt 27 487 elg i 2022/2023. Innlandet er det fylke i landet hvor det ble felt flest elg, totalt 7 662 dyr, deretter følger Trøndelag og Nordland med henholdsvis 6 273 og 4 289 felte elg. Steinkjer var den kommunen i landet hvor det ble felt flest elg, etterfulgt av Åmot og Namsos.

I sesongen 2022/2023 ble det felt 49 317 hjort. Flest hjort ble det felt i Vestland med 24 328 dyr, etterfulgt av Møre og Romsdal med 11 387 dyr, og Trøndelag med 5 052 dyr. Sunnfjord i Vestland var den kommunen hvor det ble felt flest hjort, totalt 2 110 dyr.

Selv om det felles flere hjort enn elg i Norge, er det likevel flest personer som jakter elg. Av totalt 136 900 aktive jegere i jaktåret 2021-2022, oppga 59 100 personer at de hadde deltatt på elgjakt, mens tilsvarende tall for hjort var 51 500.

Antall felte villrein har gått ned sammenlignet med året før, og totalt ble det felt 5 095 villrein i 2022. Flest villrein ble det felt på Hardangervidda og Reinheimen-Breheimen, med henholdsvis 1 961 og 634 dyr. Antall jegere som jaktet villrein i jakt sesongen 2021/2022 utgjorde til sammen 8 000 personer.

Tabell 6.1 Tillatt felt og felte hjortevilt 2021/2022 og 2022/2023

	2021/2022		2022/2023	
	Tillatt felt	Felt	Tillatt felt	Felt
Elg	39 319	29 278	39 075	27 487
Hjort	73 082	52 840	76 516	49 317
Villrein	24 615	5 641	21 738	5 095

Kilde: Statistisk sentralbyrå (2023d) (2023e) (2023a)

Samlet stipulert slaktevekt for hjortedyra som ble felt i jaktseasonen 2020/2021, kan settes til 3 462 tonn for elg, 2 351 tonn for hjort og 191 tonn for villrein. Med en antatt førstehandspris per kg på 100 kroner, utgjør dette en samlet førstehandsverdi for kjøttet på ca. 600,4 mill. kroner. I tillegg til dette kommer verdien av rekreasjonsopplevelsen, troféverdien, inntektene fra innløsning, guiding, salg av jaktkort og verdien av videre omsetning m.m.

Selv om jakt på elg og hjort gir grunneiere og andre personer inntekter, fører de store hjortedyra til skader på skogen. Hjorteviltet kan også forårsake trafikkskader både i vei- og jernbanetrafikken. I områder med mye frukttrær kan også hjorten forårsake skader som medfører avlingsreduksjon.

I tillegg til storvilt, jakes det også mye småvilt i Norge. Av aktive jegere i Norge oppgir 78 200 personer at de har drevet med småviltjakt. I jaktseasonen 2021/2022 ble det felt 44 400 rådyr. Viken er det fylket hvor det blir felt flest rådyr. Rypejakt er en utbredt form for småviltjakt. Til sammen ble det felt 159 300 ryper i seasonen 2021/2022. Dette var en nedgang på 10 prosent sammenlignet med foregående jaktseason. Flest ryper blir det felt i Trøndelag, etterfulgt av Troms og Finnmark.

6.2.2 Skogen som klimaregulator

Ved siden av å være råstoffleverandør, har skogen en betydelig verdi som klimaregulator. Skogbiomassen er av stor betydning for CO₂-innholdet i atmosfæren. Nettoopptaket av CO₂ fra skogen i Norge var i 2021 på 20,1 mill. tonn (Miljødirektoratet 2023). Dette tilsvarer litt under halvparten av Norges totale utslipp av klimagasser. De totale utslippene i 2021 var på 48,9 millioner tonn. (Statistisk sentralbyrå 2023f).

Faktorer som påvirker nettoopptaket, er alderssammensetningen av skogen, nivået på avvirkningen og hvor mye som blir plantet. Skogen absorberer mer i CO₂ i vekstfasen, sammenlignet med gammel, hogstmoden skog. Ved at skogen i Norge blir stadig eldre, vil dette bidra til lavere opptak av CO₂. (Landbruks- og mat-

departementet. 2009) Tømmervolumet i norske skoger har økt fra 580 mill. m³ i 1989 til rundt 995,4 mill. m³ i 2021 (Statistisk sentralbyrå 2023i). I løpet av denne periode har mengden karbon i norske skoger økt med 44 prosent. CO₂ som tas opp gjennom fotosyntesen, lagres i trevirke og treprodukter som karbon. I de vanlige norske treslagene utgjør karbon om lag 50 prosent av tørrvekten. Økt bruk av trematerialer og treprodukter vil derfor bidra til lagring av karbon i trevirkets levetid. I tillegg er framstilling av treprodukter lite energikrevende sammenlignet med alternative produkter som betong og stål, og gir lite prosessutslipp. Avfallsproduktene kan benyttes som bioenergi og erstatte fossile energikilder.

I klimagassregnskapet går hogst av skog inn i regnskapet som utslipp det året hogsten foregår, og tømmeret tas ut av skogen. Utslippene relaterer seg både til karbonet i trærne, og fra karbon som frigjøres via jorda. Dersom tømmeret foredles nasjonalt innenfor produktkategoriene trelast, trebaserte plater eller papir og kartongprodukter, øker karbonbeholdningen innen treprodukter. Hvor lenge karbonet lagres avhenger av type produkt. I tillegg til hogst oppstår utslippene fra skogen ved nedbryting og ved brenning av biomasse (Cicero, 2021).

6.3 Skogbruk og skogindustri i regionaløkonomisk sammenheng

Skogbruk og jordbruk, hadde et bruttoprodukt (BP) på vel 22,1 mrd. kroner og sysselsatte om lag 47 000 personer i år 2020. Jakt og viltstell er i nasjonalregnskapet regnet sammen med jordbruk. Bruttoproductet i skogbruket inkluderer verdien av nettotilveksten, ikke bare nettoverdien av avvirkningen. Bruttoproductet i skogbruket er etter dette prinsippet ikke direkte avhengig av aktiviteten i skogbruket.

Tallene for 2020 er publisert etter gjeldende fylkesstruktur dette året. Innlandet er det største skogbruksfylket, både regnet i bruttoprodukt og i sysselsetting. Når man deler dette opp i tidligere fylker, ser man at Hedmark, Oppland og Buskerud sto til sammen for mer enn halvparten av bruttoproduktet i skogbruket i 2020.

Trelast-, og trevare- og papirvareindustri (skogindustri), sysselsatte til sammen 15 600 personer i 2020. Bruttoproductet i skogindustrien var på 14,028 mrd. kr. Viken hadde størst bruttoprodukt, men deler antall sysselsatte med Innlandet.

Skogbruket har store ringvirkninger både i sysselsetting og i verdiskaping. En reduksjon i primærskogbruket vil likevel ikke uten videre føre til reduksjon i industrien i og med at tømmer også eksporteres og importeres.

Tabell 6.2 Bruttoproduct og sysselsatte personer i skogbruk, trelast- trevare- og papirvareindustri etter fylke. (mill. kroner) og sysselsatte personer (1000 personer). 2020

Fylke	Jordbruk og skogbruk		Trelast-, trevare- og papirvareindustri	
	BP	Sysselsetting	BP	Sysselsetting
Viken	4 117	7,6	3 772	3,2
Oslo	60	0,3	354	0,2
Innlandet	5 557	9,2	2 671	3,2
Vestfold og Telemark	1 565	3,5	792	1,1
Agder	986	2,4	-	-
Rogaland	2 256	5,4	935	1,2
Vestland	1 787	4,9	890	1,2
Møre og Romsdal	1 051	2,3	-	-
Trøndelag	3 155	7,0	-	-
Nordland	1 062	2,4	-	-
Troms og Finnmark	526	1,9	-	-
Landet	22 122	47,0	14 028	15,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå (2023b)

Litteratur kapittel 6

Cicero. 2021. Skog –Opptak og Utslipp.

<https://cicero.oslo.no/no/posts/klima/skog-opptak-og-utslipp>

Landbruks- og matdepartementet. 2009. St.meld. nr. 39 (2008–2009). Klima-utfordringene – landbruket en del av løsningen.

Miljødirektoratet 2023. Utslipp og opptak fra skog og annen arealbruk.

<https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/klima/norske-utslipp-av-klimagasser/utslipp-og-opptak-fra-skog-og-arealbruk/>

Statistisk sentralbyrå. 2023a. Landskogstakseringen 2016–2020.

<https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/lst>

Statistisk sentralbyrå. 2023b. Skogkultur. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/skogkultur>

Statistisk sentralbyrå. 2023c. Skogsveier. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/skogsvei>

Statistisk sentralbyrå. 2023d. Elgjakt. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/elgjakt>

Statistisk sentralbyrå. 2023e. Hjortejakt. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/hjortejakt>

Statistisk sentralbyrå. 2023f. Utslipp til luft. <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/forurensning-og-klima/statistikk/utslipp-til-luft>

Statistisk sentralbyrå. 2023g. Skogavvirkning for salg. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/skogav>

Statistisk sentralbyrå. 2023h. Utenrikshandel med varer etter varenummer (HS) og land. Tre, trevarer og tremasse.

<https://www.ssb.no/statbank/table/08801/tableViewSorted/>

Statistisk sentralbyrå. 2023i. Landsskogstakseringen. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/skogbruk/statistikk/landsskogstakseringen>

Statistisk sentralbyrå. 2023j. Skogeiendommer. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/stskog>

Steinset, T. A. 2022. Frå foredling til råstoffleverandør. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/skogbruk/artikler/fra-foredling-til-rastoffleverandor>

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Om Nibio

Instituttet forsker og leverer kunnskap om mat- og plante-produksjon, miljø, kart, arealbruk, genressurser, skog, foretaks-, nærings- og samfunnsøkonomi.

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.

